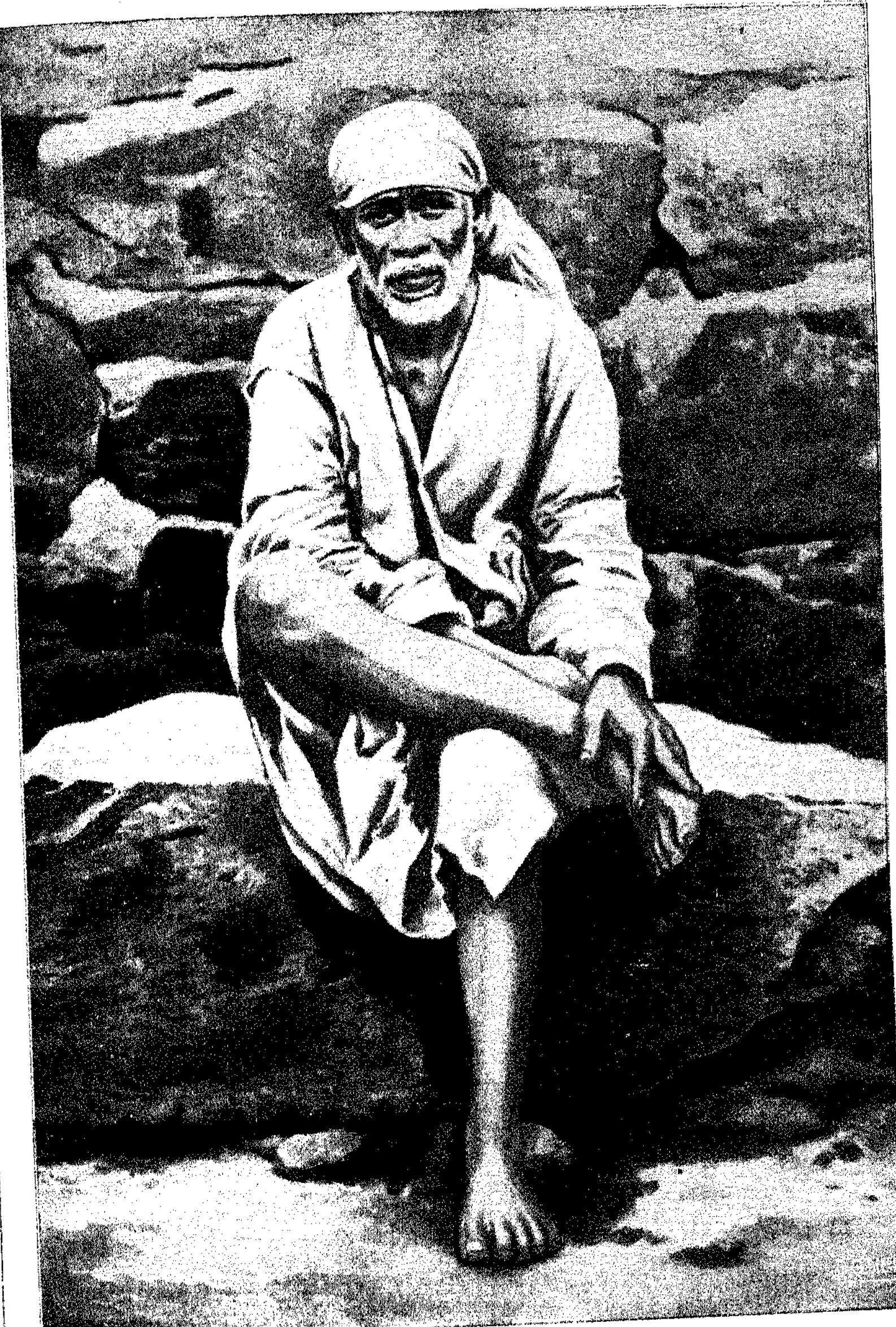

श्री साई रामला

जुलै १९५८

अंक. २ रा

क्रि. १० आणे (६२ नये पैसे)

रहम करो अन मोरे साई, तुम बिन नहीं
मुझे भावाप भाई खाली जमाना मैने गमाया.

साथी आखरमा कीया नकाई
साईबाबांची भक्तिभावाने पूजा करा
म्हणजे सर्व काहीं ठीक होईल. त्याकरितां आजच
आपल्या ऐपतीनुसार चांदीची सुबक मूर्ति खरेदी करा.
त्याचप्रमाणे साईबाबांच्या पूजनासाठी पादुका, पूजेची भांडी,
पंचारती, निरांजने, समई, उद्बत्ती घरे, देव्हारे, कापूर-
आरती, पंचामृत भांडी, ताम्हने, तवके, गंधाची ताटली,
पळ्या, फोटो फ्रेम, लॉकेट, आंगड्या, वगैरे नेहमीं
तयार मिळतात. तसेच खेरे व कलवर्ड मोती मिळतात.

नवग्रहादि खडे तयार मिळतालि,
ता. क. आपल्या सोन्याचे दागिने तयार करून दिले जातात.
जुने सेव्हे चांदी मोती जास्तीत जास्त भावाने खरेदी केले जाईल.

स्थापना १९६६
ई.आर.मालपेकर
लोके ठोडी व मोत्याच्या दागिन्यांचे त्यागारी
जितेकर याळ
वासुदेव मुंद्रे

MATUNGA CLEANING WORKS

ESTD. 1934

Prop. S. V. PRADHAN

MODI NIWAS, BOMBAY 19

Washers, Dyers and Dry Cleaners.

A Pleasure to You—A Satisfaction to Us
Chemical Cleaners, Super Fine Darners

Master Dyers

FOR

Cotton, Woollen, Silken & Jari Whole Cloths

सर्व तन्हेच्या कपड्यांची धुलाई, संग व रक्कम

व्यवस्थित करणार

माटुंगा क्लीनिंग वर्क्स

(स्थापना १९३४)

मालक : एस. व्ही. प्रधान

मोदी निवास, सुंदरी १९

श्रीसाईलीलेतील जाहिरातीचे दर

	कळहर पेज	कळहर पेज	आंतीले पान
२ रु—३ रु	४ शे		
रु. ६०	रु. ७५	रु. ४०	
रु. ३५	रु. ४०	रु. २५	
रु. —	रु. —	रु. १५	
रु. —	रु. —	रु. १०	
रु. २००	रु. २५०	रु. १३५	
रु. १२०	रु. १३५	रु. ८५	
रु. —	रु. —	रु. ५०	
रु. —	रु. —	रु. ३५	

वि. सू.:—जाहिरात देतेवेळी ५० टक्के आगाऊ रक्कम पाठविण्याची विनंती

श्री सार्दि माता

श्री सार्दि माता

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत त्रैमासिक]

वर्ष ३५ वें : अंक २ रा

वार्षिक वर्गणी रु. २-४-० (ट. ल. सह)

प्रग्रेस-मे-जून १९५८

संपादक—

नानोश आत्माराम सावंत
रामचंद्र महादेव राणे

इष्टानिष्ट सुखदुःख ।
संक्षितानुसार अमृत वा विस्त ।
हे प्रचाहपतिल द्वंद्व वेळ ।
धरी न हरिल वा शोक ॥ ६९ ॥
जे जे वेळैल ते ते साहे ।
अला मालीक वाली आहे ।
सदा तयाच्या चिंतनी राहे ।
काळजी वाहे तो सारी ॥ ७० ॥

—श्री सार्दि सचित अ. ३४.

ट. नं. २६१२७४

कार्यालय—

ईस्ट बैण्ड वेस्ट है. कं. बिलिंग,
४१५५ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुं. १

अ नु क मणि का

विषय	लेखक	पृष्ठ
श्रीसाहिवाक्सुधा		३
प्रिय वाचक	संपादक	५
विवेकानन्द	प्रज्ञानंद	६
बाबांची लीला	आमचे प्रतिनिधि	७
भक्तशेष हेमाडपंत	नारोश वासुदेव गुणाजी	९
एक अद्भुत नाटक	रा. पा. खांबटे	२२
चिन्छकीचे स्वरूप व कथ्य	ग. ल. रेणे	२८
सत्संग आणि प्रार्थना	मंडणसिंह	३२
गुरुपद जगती था वैभवानेंच ढोले	श. वा. दाते	३८
सुश्लोकशीता	वि. के. छन्दे	३९
श्री ज्ञानेश्वर—जीवन	कै. लं. स. त्रिलोकेकर	४६
र्ण. जवाहरलाल नेहरूचे जन्मदहस्य	दत्ता मराठे	४८
शिरडीवृत्त		५०

प्रिय वाचक—

**श्रीसाईलीलेचा चालू वर्षाचा हा
कुसगा अंक आम्ही वाचकांना
सादर करीत आहोत. कान्हनगड येथील
आनंदश्रमनिवासी स्वामी^१ रामदास,
श्रीरामकृष्ण परमहंस या महान् संतांच्या
उपदेशामृताचा लाभ या अंकांत वाचकांना
करून देण्यांत आला अहि. श्री. ना. वा.
गुणाजी यांनी हेमाडपेत म्हणजे श्रीसाई—
सच्चरितकार कै. दाभोळकर यांचा उद्भव
बोधक चरित्रलेल खास साईलीलेसाठी
लिहिला अहि. लायकेरीज अनेक लेख,
कविता वगैरे साहित्यानें नटलेला हा अंक
साईभक्तांना आवडेल असा आम्हांला
विश्वास वाटतो.**

×   ×   ×

श्रीसाईबाबांच्या नांवानें अनेक
ठिकाणी भक्तांच्या भाविक श्रद्धेचा गैर-
फायदा घेतला जातो. अशी अनेक
उदाहरणे अलीकडे घडू लागली आहेत.
असा फायदा घेतांना साईबाबांच्या
साक्षात्काराचा आव आणणारे लोक साई—
संस्थानच्या नांवाचाहि शूर्तपणानें उपयोग
करीत असतात. भक्तांना एक प्रेमल
इधारा द्यावासा वाटतो. तो असा कीं,
शिर्डी येथील साईसंस्थानचा अद्या
धूर्त व्यक्तींशीं अथवा तकल्पी
संस्थांशीं कोणताहि संबंध नाही. पुन्हा
पुन्हा सांगतेसे वाटतो कीं साईबाबांच्या

भक्तीसाठी कोणाहि मध्यस्थाची गरज
नाही. कोणीहि याचे आणि आवांचे दर्शन
वेऊन कृतार्थ ज्ञावें.

×   ×   ×

श्रीसाईबाबा संस्थानच्या व्यवस्थापक
समितीवर ५४ सालीं प्रचंड बहुमतानें
निवडून आलेले साईभक्त काढीनाथ शिव-
राम सावंत गतवर्षीच्या सप्टेंबर महिन्यांत
साईचरणीं विलीन झाले. या प्रेमल आणि
कर्तव्यदक्ष साईभक्तांचे आजहि स्मरण
झाले की त्याच्या वियोगाची हळूळल
जाणवते. आपल्या स्वतःच्या बळवर
शिक्षण पुरें करून ते प्राप्ती-कर खालायात
नोकरीस लागले होते व तेथे सुपरिटेंड-
टच्या हुद्यापर्यंत चढले होते. आयुष्याच्या
असेहीस सुमारे तीन वर्षे ते अधींगवाच्यूच्या
विकारानें आजारी होते. शिर्डी संस्थानची
सेवा त्यांनी अनन्यभावानें केली होती.
श्रीसाईबाबांवर त्यांची अनुपम निष्ठा
होती. उंसांचांच्या प्रसंगीं शिर्डी क्षेत्रात
स्वयंसेवक प्रमुख म्हणून त्यांनी काम
करायचे असे जणू ठरूनच गेले होते.
बाबांच्या या निष्ठावन्त भक्तांच्या स्वतीला
आम्ही सादर श्रद्धांजलि अर्पण करतों.

—संपादक

*****
मूर्तीपेक्षां मानवाला अधिक मानणारा महात्मा

विवेकानन्द

***** प्रज्ञानंद *****

ता. ४ जुलै १९०३ या दिवशी स्वामी विवेकानन्द हे समाधिस्थ झाले. त्यांनी आपल्या हयातीत मुरु केलेले कार्य मात्र त्यांच्या महानिर्णयां-बरोबर संपुष्टांत न येता, त्याला अधिकाधिक तेज चळू लागले आहे. अमेरिकेत शिकायोला भरलेल्या घर्मपरिप्रदेत केलेल्या आपल्या पहिल्याच्या भाषणानंद, विवेकानन्दांनी जगाचें लक्ष आपल्याकडे आणि भारतीय तत्त्वज्ञानाकडे लेंकून घेतले. अमेरिका आणि विवेकानन्द यांचा कांही विलक्षण संबंध आहे! अमेरिकेचा स्वातंत्र्यदिन ४ जुलैला येतो व विवेकानन्दांची पुण्यतिथीहि साच्च तारखेला येते. विवेकानन्दांचे सद्गुरु भगवान् श्रीरामकृष्ण परमहंस यांची पुण्यतिथी भारताच्या स्वातंत्र्यदिनी म्हणजे १५ ऑगस्टला येते हाहि एक विलक्षण योगायोग आहे! विवेकानन्दांचे जीवित-कार्य अमेरिकेत मुरु झाले आणि आजहि जगण्याहि इतर कोणत्याहि भागापेक्षां, विवेकानन्दांच्या राम-कृष्णभिशनचे कार्य अमेरिकेतच अधिक जोमाने चालू आहे.

व्याज रामकृष्ण मिशनचे अक्तर स्वामी अमेरिकेतील विविध शहरांमध्ये मिशन-कार्य कीरत आहेत. न्यूयार्कला रामकृष्ण विवेकानन्द केंद्राची एक मव्य इग्नात असून स्वामी निखिलानंद हे तेवीस वर्ष तेशी घर्मकार्य कीरत आहेत. अमेरिकेतील रीक्षणिक वर्हुळात स्वामी निखिलानंदांना

अर्थंत मान असून त्यांचे ग्रंथ तिकडे विद्मान्य झालेले आहेत. कोलंबिया, कॉर्नेल इत्यादि विद्यापीठांतून त्यांची निवायमित व्याख्याने होत असतात.

पृथ्वीच्या पाठीकरील बहुतेक मोठ्या देशांतून रामझृष्ण मिशनचे कार्य चालू आहे. या कायांची स्मृति ज्यांच्यापासून मुळांत मिळाली आणि देहत्यागानंतर अर्ध-शातक उल्लून गेस्यावरहि झांचे जीवन आणि कार्य यांच्याकडे जगाचे लक्ष अधिकाधिक वेधत आहे, ते स्वामी विवेकानन्द होते तरी कसे? त्यांच्या व्यक्तिल्वाची शोडीशी कल्पना देणाऱ्या कांहीं कथा पुढे दिल्या आहेत.

हा तर साक्षात् शिव !

हिमालयाच्या बर्फाळ व विकट प्रदेशांतून एकदा एक यात्रेकरू मोठ्या कडाने बाट काढीत चालला होता. चालतां चालतां थकून तो शास घेण्या-साठी क्षणभर शांबला. सहज त्याची नजर समोर गेली आणि तो एकदम आश्रयानंद दोले विस्काऱून पाहूऱ लागला. संन्याशाची काषायवळे परिधान केलेला, हातांत दंड कम्बडलु घेतलेला, मुखमंडलभौवती तेजो-मय प्रभा विलसत असलेला, उंच व खिप्पाड शरीरयष्टे असलेला, असा एक महापुरुष त्याच्या नजरेसमोर दिसत होता. त्याला पहातांच हा याचेकरू एक-

बाबांची टीका

~~~~~ संकलक : आमचे प्रतिनिधि ~~~~

उदीचा प्रभाव

श्री. श. श. प. माहितीम,

हे लिहितात :—

माझ्या माहितीचा एक गृहस्थ परिस्थितीनें अस्वत खालावला होता. घरांत चार लहान मुळे व दोघे नवरा बायको अर्शी सहा माणसे संभाळणे, मुलांचे शिक्षण चालविणे वैगैरेमुळे व अस्वित थोड्या पगारामुळे त्या गृहस्थाला फारच कष्ट आणि विवंचना सोसावी लागत असे. अशा स्थितीत त्याचे ओफिसचे कामांत काळजीमुळे कांहीं चुका शास्त्र्या. त्या चुकांची सर्व जबाबदारी त्याचेवरच पडत असल्यानें त्या दडपून ठेवण्याचा त्याने कांहीं दिवस प्रथत्न केला. पण चुकांची जबाबदारी दिवसेदिवस वाढत जाऊन तो अगदीं बैचैन शाळा. जर हा चुका उघड शास्त्र्या तर तर परिणाम वाईट होणार, असे त्याचे मनांत येऊन तो काळजीमध्य स्थितीनें अस्वत कुढा—अबोल शाळा. घरांत कोणजबळही कांहीं न बोलतां मुलांमाणसांवर गग करू लागला. चिडखोरपणानें मारहाण करू लागला. अशा वागण्यानें त्याचे खोस काळजी वाढू लागली. डोके फिरवून हा कांहींतरी करून वेणार अशी त्याची भ्रमिष्ट स्थिति पाहून तिला वाढू लागले. तिनें एका साईभक्ताला हा प्रकार सांगितला त्यानें तिचे नवन्याचे ग्रहयोग पाहून सहा दिला की,

दोन महिने अनिष्ट आहेत, तरीहि श्रीचे कृपेन तुझ्या नवन्यावरचे संकट निवारण होईल, असे सांगून त्याने श्रीसाईबाबांची विभूति (उदी) त्या बाईस दिली आणि रोज सकाळ संध्याकाळ ती कपाळी लाघून बाबांची प्रार्थना कर म्हणजे तुझ्या नवन्याचे रक्षण होईल' असे त्याने सांगितले. त्याप्रभाऱे ती बाई आपले नवन्याचे व मुलांचे कपाळी उदी लाघून सेवा करू लागली.

एक दिवस तिचा नवरा ऑफिसांत गेला असतां त्याच्या हातून शालेश्या चुकांची तपासणी चालू असल्याचे त्याला समजले, लगेच दुसरे दिवसापासून या गृहस्थाने हाय घेऊन ऑफिसांत यीक रिपोर्ट करून महिनाभर रजा मागीतली-पण सारखी काळजी लागल्याने आतां ऑफिसमध्ये काय होईल, आपल्याला ठपका बसून काय परिणाम होईल, या विवंचनेनें त्याला अन्नपाणी मुचेना. शेवटीं बाहेर जाण्याचे निमित्त करून मळके कपडे घालून अनवाणीच स्वारी बाहेर निघाली. जातांना आपल्या मुलांचे दुवन घेऊन मोठ्या विषण्ण मनाने गृहस्थ निघाला. त्याचे छांस लोन्च शंका येऊन तिने झटपट बाबांची उदी आपले पतीचे कपाळास लाघून, 'रक्षण कर' अशी विनवाणी केली. हा गृहस्थ जो सकाळी बाहेर पडला त्याचा संध्याकाळपर्यंत पत्ता नाही! बाई विवंचनेत पडली व बाबांचा

वाचक करूँ लागली. उघडपणे कोणाला सांगतांही येत नाही अशी तिची कुंच-बणा झाली. पण इलाज नाही. सर्व भरं-वसा बाबांवर टाकून बाई नामघोष करीत राहिली.

इकडे हा गृहस्थ बोरीवली पर्यंत घेर क्षमा घालीत राहिला. पण तिकडे आत्म-हत्येची संधिं मिळेना असें पाहून एका अज्ञात ठिकाणी भयाण अशा जागी तब्ब्यांत त्याने उदी घातली. पण आश्वर्य असें कीं निर्जन अशा ठिकाणी त्या तब्ब्याच्या कांठावर एक कोळी अकस्मात् प्रकट झाला आणि त्याने तकाळ उडी द्यकून त्या गृहस्थाला बाहेर कढले आणि दम देऊन 'चल चालता हो बंगी' असें म्हणून त्वतंजयवलचे कांहीं पैसे त्याचे हातावर ठेवून कोळल्या तरी रस्त्याने नि करेंतरी त्याला घराजवल आणून सोडले. आणि एकदम तो कोळी अहृत्य शाळा ! तो गृहस्थ भ्रमिषासारखा आपण कोठे आहेत आपणास कोणी पोहोचविले असा विचार करतो, तो आपल्या घराजवलच असल्याचे त्याला दिसले. वेळ रात्रौ अकरानंतरस्ती असल्याने गुपचुपपणे तो ध्रांत बुसला. पाहतो तो बायकासुले रडत असून दार उघडेच याहे. असो, श्रीबाबाच्या कृपेने त्या कुटुंबावरचा घोर प्रसंग निभावून त्या बाईचे सौमर्य उजल राहिले.

वाचक ! हा श्रीबाबाच्यावरील निषेचा आणि त्यांच्या सर्व संकटांचे निरसन करणाऱ्या उदीचा प्रभाव होय, असेंच प्रस्तुत लेखकास वाटते.

बाबांची अद्भुत कृपा

श्री. सदाशिव धनुजी पाटील साटपाडी, जि. वर्धा, हे लिहितात:-

मी श्रीसाईबाबा आणि लेणांचे श्रीगजाननमहाराज यांचा भक्त आहै.

चौपन सालीं अमरावतीचे श्रीसाई-गाज-नन-भक्त श्री. ताशानाथ सबनवीस यांच्याकडून मला श्रीसाईबाबांची विशेष माहिती झाली. त्याना साई-कृपेचे अनेक अनुभव आले आहेत. त्या अनुभवांनी लक्ष वेधून मी साई-सेवेकडे अधिकांशिक ओढला गेलो.

दोन वर्षांपूर्वीची गोष्ट. स्टोव्ह पेट-वितांना अद्वानक ज्वाळा लागून मी पुक्कलच भाजलो. तोंडावर, डोळ्यांजवल आणि इतराही अनेक भागावर भाजल्याचे मोठेमोठे फोड उठले. जगण्याची आचासुद्धा मी सोडून दिली होती. तो दिवस चतुर्थीचा होता व हा अपघात संध्याकाळीं पांचन्या सुमारास झाला. बाबांची सारखी करण प्रार्थना करीत सत्रीं अंथरुणावर वेदनांनी व्याकुळ होऊन पडलेला असतांना, पहांटे तीन बाजायच्या सुमारास मला समोर प्रत्यक्ष श्रीसाईबाबांचे रूप दिसले. त्यांनी मला बिछान्यावरून उठविले आणि आपल्या हातांनी माझ्या अंगास उदी लवली. तोंडांतहि कांहीं उदी टाकली. मी हात जोडून नमस्कार केला. बाबा दिसेनासे झाले...

त्यानंतर मी शुद्धीवर आलो. विचार असा आला कीं आतो आपण पाहिले तो भ्रम कीं खराखुरी घटना. मी सर्वांग चांचपून पाहिले. माझ्या सर्व वेदना कुठल्या कुठे नाहीशा झाल्या होत्या ! मला एकदम आगाम वाढू लागला होता ! मी चार वाजतां उठून स्नान केले आणि बाबांची पूजा आस्ती केली. एका रात्रीत माझे आदल्या दिवसाचे भाजल्याचे दुःख नाहीसे झाले !

श्रीसाईगाथामृत प्रकरण ६ वें

भक्त श्रेष्ठ हेमाडपंत

लेखक-नागेश वासुदेव गुणाजी

श्रीसाईसच्चरितकार गोविंद रघुनाथ दाभोळकर

(इ. स. १८५९-१९२९)

श्री साईबाबांची भक्तसंख्या अलीकडे अतोनात वाढलेली आहे. इतकेच नव्हे, तर ती :दिवसेंदिवस अधिकाधिक वाढत आहे. श्री बाबांच्या अद्भुत लीलांची आणि दिव्य उपदेशाची, खन्या, अधिकृत आणि काव्यमय वाणींत उपदेश देणारा उत्तमोत्तम ग्रंथ म्हणजे 'श्रीसाई-सच्चरित' हा होय. बहुतेक बाबांचे भक्त या सद्ग्रन्थाचें नित्य पठण आणि पारायण करीत असतात. अशा या सद्ग्रन्थाची आणि त्या ग्रन्थाचे कर्ते भक्तश्रेष्ठ हेमाडपंत यांची माहिती या प्रकरणांत देण्याचें योजिले आहे. प्रथम या सद्ग्रन्थाची माहिती देऊ.

श्रीसाईसच्चरित – आधुनिक गुरुचरित्र

गुरुचरित्र हा ग्रंथ महाराष्ट्रांत सर्वांच्या परिचयाचा आहे. श्री दत्तात्रेयाचे भक्त या ग्रन्थाचें नित्य परिशीलन आणि पारायण करीत असतात. या ग्रन्थांत श्रीदत्तात्रेयाचे अवतार श्रीपाद श्रीवल्लभ आणि श्रीनृसिंह

सरस्वती यांच्या लीला आणि इतर अनेक विषय सरस्वती गंगाधर नांवाच्या भक्ताने वर्णिलेल्या आहेत. श्री. ह. भ. प. लक्ष्मण रामचंद्र पांगारकर यांच्या मतें, श्रीपाद श्रीवल्लभ यांचा अवतार शके १३०० सुमारास आणि श्रीनृसिंह सरस्वती यांचा अवतार शके १३३० ते १३८० चे सुमारास झाला. आणि त्यानंतर सुमारे शंभर वर्षांनी म्हणजे शके १४८० चे सुमारास गुरुचरित्र ग्रंथाची मराठी ओवीबद्ध रचना झाली असावी. (मराठी वाज्याचा इतिहास खंड २ रा, पान ११६) त्यानंतर अलीकडे श्रीदत्तात्रेयाचे दुसरे अवतार झाले. त्यांतील प्रमुख म्हणजे निजामी मुलखांतील श्रीमाणिकप्रभु आणि सोलापूर जिल्ह्यांत श्री अकलकोटकर महाराज आणि शेवटचे, श्री अहमदनगर जिल्ह्यांत शिरडी येथील श्रीसाईबाबा हे होते. श्रीसाईबाबांनी सन १९१८ साली महासमाधि घेतली.

कांहीं साईभक्तांच्या मतें श्रीबाबा हे अकलकोटकर महाराज यांचे चालू अवतार होते. याला कांहीं सबळ पुरावाहि आहे.

(१) श्रीसाईसच्चरित अध्याय ५ यांत वर्णन केलेली पादुकास्थान कथा, ज्यांत अकल-कोटकर महाराज भक्त भाईयांना 'उद्यां जाणार तों आज स्वप्न। स्वामीसमर्थ आशापन। शिरडीस सांप्रत मम स्थान। तेथें तूं प्रस्थान करीं गा॥' (अ. ५-५६) असा झालेला दृष्टांत; तसेच (२) श्रीसाईसच्चरित, अध्याय २६ यांत वर्णन केलेली कथा ज्यात श्रीहरिशंद्र पितळे यांच्या सुलाची अपस्मारव्यथा नाहींशी करून त्याला 'बापू तुजला पूर्वी दोन। दिघले ती म्यां त्यांत हे तीन। ठेवूनि यांचें करी पूजन। कृत कल्याण होईल ' (अ. २६-९०)' असे वर्णन आहे. पुढें चौकशीं अंतीं हे दोन रूपये श्रीअकलकोटकर महाराजांकडून मिळाले होते असे श्री. हरिशंद्र पितळेच्या मातोश्री कडून समजले. (३) श्रीसाई-सच्चरित, अध्याय ३३ यांत बाबांच्या एका अद्भुत लीलेचे—जामनेरच्या चमत्काराचें वर्णन आहे. त्यांत बाबांनीं अडकराची आरति माधवराव देशपांडे यांचेकडे उत्तरून घेऊन ती उदी समवेत 'बापुगीर' गोसाव्याबरोबर जामनेरास पाठविली आहे. ह्यांत सदर आरतीचा चवथा चरण असा आहे की— 'कलियुगीं अवतार। सगुणब्रह्म साचार। अवतीर्ण झालसे। स्वामी दत्तदिगंबर। दिगंबर॥' यावरून ही आरति बाबांना मान्य होती आणि ते दत्तावतार होते ही गोष्ट त्यांनीं मान्य केलेली दिसते.

वर नमूद केल्याप्रमाणे सरस्वती गंगाधर यांनीं गुरुचरित्राच्या ५३ अध्यायांत श्रीपाद श्रीवळभ आणि श्रीनरसिंह सरस्वती या दोन दत्तावरच्या लीला

वर्णन केल्या आहेत, तसेच गोविंद रघुनाथ ऊर्फ अणासाहेब दाभोळकर यांनीं दत्तावतार श्रीसाईबाबांच्या लीला, 'श्रीसाईलीला' मासिकांत वर्ष पहिले शके १८४५ च्या अंकापासून सुरुवात करून सातव्या वर्षी (शके १८५२) पुन्या केल्या आहेत. त्यानंतर ह्या सर्व लीला 'श्रीसाईसच्चरित' या ग्रंथांत स्वतंत्र ग्रंथरूपानें प्रसिद्ध झालेल्या आहेत आणि आतां या ग्रंथाच्या अनेक आवृत्त्या शिरडी संस्थान कमिटीनें प्रसिद्ध केलेल्या आहेत. गुरु चरित्राप्रमाणे या साईसच्चरिताचे ओवीबद्ध ५३ अध्याय आहेत आणि हा ग्रंथहि नित्यपाठाच्या आणि पारायणाच्या योग्यतेचा आहे. गुरुचरित्रांत वर्णिलेल्या लीला अगर कथा सरस्वती गंगाधराच्या प्रत्यक्ष माहितीच्या आहेत किंवा कसें याबद्दल त्या ग्रंथांत कोठें खुलासा नाहीं. श्रीगुरुच्या एका शिष्यानें-सिद्धानें एका नामधारक नामक शिष्याला त्या सांगितल्या आहेत. म्हणजे सिद्ध-नामधारक संवादरूपानें वर्णिलेल्या आहेत. त्या लीला घडून आल्यानंतर बन्याच वर्षांनीं—किती वर्षांनीं हें नक्की सांगतां येणे शक्य नाहीं-त्या पोथीरूपानें ग्रथित केल्या असाव्यात. पण साईसच्चरितकार अणासाहेब दाभोळकर (हेमाडपंत) यांनीं साईबाबांच्या बन्याचशा लीला प्रत्यक्ष पाहिल्या आहेत आणि कांहीं लीला, इतर भक्तांकडून ऐकून त्यांचे टिपण ठेवून (श्रीसाईबाबांच्या आजेप्रमाणे 'दसर ठेवून') त्यावरून त्यांनीं हा 'साईलीला' ग्रंथ बाबांच्या कृपेनै व आजेनै तयार केलेला आहे. यामुळे यांतील सर्व कथा

आधुनिक ऐतिहासिक आणि सत्य आहेत याबद्दल शंका घेण्याचें विलकुल कारण श्री. अण्णासाहेबांनी अनेक साधुसंतांचे ग्रंथ वाचले असल्यामुळे आणि एकनाथी भागवत हा त्यांचा नित्य पाठांत असल्या-मुळे साईसच्चरित हा ग्रंथ उत्तम वठला आहे आणि त्यावर एकनाथी भागवताची छाप पडलेली आहे असे दिसून येते.

साईसच्चरिताचे वैशिष्ट्य

गुरुचरितांतले कांहीं भाग-वेद विस्तार २६ वा अध्याय, कर्मविकास २८ वा अध्याय, रुद्राध्याय ३४ वा अध्याय, गृहस्थाश्रमी पुरुषाचे आचारधर्म व आन्हिक, अध्याय ३६, ३७ वौरे भाग विचारकरणीय असले तरी, ते फार कठीण वाटतात. कर्मकांडावर तर गुरुचरिताचा मुख्य भर आहे. आणि त्याचे सविस्तर वर्णनहि देण्यांत आले आहे. त्या कर्मकांडांतील सर्व नियम त्या काळीहि पाळणे कठीणच होते. अस्सल देवभक्त ज्यांना श्रीदत्ताचे प्रस्तक दर्शन झाले आहे असे म्हणतात, त्यांचेकडूनहि ह्या नियमांप्रमाणे आचरण होत नाहीं, साईसच्चरितांत असा कठीण आचार कांहीं नसून सध्याच्या काळाला योग्य असा सहजसुलभ भक्तिमार्गच सांगितलेला आहे. तेव्हां हा ग्रंथ आजच्या काळीं योग्य व अनुरूप असाच आहे.

आतां प्रथम श्री. अण्णासाहेब दाभोळकरांचे सांकेत जीवनचरित्र देऊन त्यांना श्रीबाबांचे प्रथम दर्शन कसें घडले, 'हेमाडपंत' नामाभिधान कसें प्राप्त झाले, 'श्रीसाईचरित ग्रंथाची निर्मिति कशी झाली आणि त्यांना श्रीबाबांचे अनुभव कसे कसे येत गेले हे सांगणार आहें.

सांकेत जीवनचरित्र

श्री. अण्णासाहेब दाभोळकराचा जन्म ठाणे जिल्ह्यांत केळवें—माहीम या गांवीं कुडाळ देशस्थ(आद्य)गौड सारस्वत ब्राह्मण शार्तींत एका गरीब कुंदुंबांत इ. स. १८५९ सालीं झाला. त्यांचा आजा व पिता हे धार्मिक व देशभक्त होते. त्यांचे घरची स्थिति गरीबीची असल्यामुळे त्यांचे मराठी प्राथामिक शिक्षण त्यांचे जन्म-गांवीं झाले आणि यापुढील इंग्रजी शिक्षण पांचव्या इयत्तेपर्यंत पुणे येथें झाले. प्रतिकूल परिस्थितीमुळे त्यांना पुढील शिक्षण घेतां आले नाहीं. त्यावेळची पब्लिक सर्विसची परीक्षा मात्र ते पास झाले. तरुणपणीं त्यांना प्रथम आपल्या गांवीं शाळामास्तरची नोकरी—करावी लागली. त्यांचा स्वभाव, हुषारी आणि उत्कृष्ट कामगिरी, हीं त्यावेळचे कुलाबा जिल्ह्याचे मामलेदार श्री. साबाजी चिंतामण चिटणीस यांचे लक्षगंत आल्यामुळे त्यांनी त्यांना तलाट्याच्या जागेवर नेमले. तेथून त्यांना इंग्रजी कारकुनाची जागा, नंतर अव्वल कारकुनाची जागा मामलेदार कचेरींत मिळाली. नंतर त्यांना फॉरेस्ट सेटलमेंट ऑफिसर म्हणून नेमले. त्यानंतर भडोच मुक्कामीं त्यांना दुष्काळ कामावर स्पेशल आफिसर म्हणून नेमण्यांत आले. हे काम त्यांनी फारच चोख केले. नंतर १९०१ सालीं ठाणा जिल्ह्यांतील शाहापूर गांवीं मामलेदार म्हणून नेमले आणि त्यानंतर १९०३ ते १९०७ सालपर्यंत बांद्रे येथे रेसिडेंट मॅजिस्ट्रेट फर्स्ट क्लास या जागेवर त्यांची नेमणूक झाली, नंतर त्यांची बदली मुरबाड, आनंद, बोरसद (खेडा जिल्हा)

येथे होऊन तेथून पुनः ते १९१० सालीं वांद्रे येथे रेसिडेंट मॅजिस्ट्रेटचे जागेवर आले आणि १९१६ सालीं ते सेवानिवृत्त झाले. १९१० सालीं वांद्रे येथे असतांना त्यांना शिरडीस जाऊन श्रीबाबांचे दर्शन घेण्याचा योग आला. ही कथा पुढे येत आहे. सेवानिवृत्तीनंतर त्यांना एक सरकारी जागा मिळाली, पण ती फार वेळ टिकली नाही. तेव्हां त्यांनी त्यानंतर श्रीबाबांची त्यांच्या महासमाधीनंतर मनोभावे सेवा केली आणि तदनंतर शिरडी संस्थानचे काम आपल्या देहपातापर्यंत उत्तम प्रकारे बजाविले. त्यांच्यामागे त्यांची पत्नी आणि संतती राहिली ती येणेप्रमाणे: (१) डॉ. गजानन दाभोळकर, (२) ताईवाई यशवंतराव गाळवणकर, (३) आकाबाई देसाई, (४) शांता सामंत, (५) कृष्ण वालावलकर आणि डॉ. दुर्गाबाई दाभोळकर.

बाबांचे प्रथम दर्शन

शिरडी गांवांत बाबांच्या भक्तांपैकी तिघेजण (त्रिकूट), म्हाळसापाति, काशी-राम शिंपी आणि आप्या जांगले हे एकजुटीने वागून आणि धार्मिक वृत्तीने राहून साधुसंताचा परामर्श घेणारे असे प्रसिद्ध होते. यापैकीं म्हाळसापतीने, बाबा जेव्हां चांदपाटलाच्या घरच्या लग्नाच्या वराडीबरोबर शिरडीस आले आणि खंडोबाच्या देवळापाशीं म्हाळसापतीच्या खळ्यांत उतरले तेव्हां ‘या साई’ म्हणत सुखागत केले आणि त्यांनी व दुसऱ्या दोघां मित्रांनीं त्यांची मशिदींत राहण्याची व्यवस्था केली, ही कथा सर्वविश्रुत आहे. त्याप्रमाणे शिरडीबाहेरहि एक भक्त त्रिकूट होते. ते म्हणजे नाना (श्री,

नानासाहेब चांदोरकर), काका (श्री. हरा सिताराम दीक्षित) आणि अणा (श्री. गोविंद खुनाथ दाभोळकर हे होते. यांपैकीं श्री. नानासाहेब चांदोरकरांना बाबांनीं प्रथम आपल्याकडे ओहून घेतले. त्यानंतर १९०९ सालीं श्री. काकासाहेब दीक्षित यांना श्री. नानासाहेब यांच्या द्वारे बाबांचे दर्शन झाले. श्री. अणासाहेब दाभोळकर हे वांद्रे येथे १९०३-१९०७ सालांत रेसिडेंट मॅजिस्ट्रेट असतांना त्यांचा व काकासाहेब दीक्षितांचा विशेष स्नेह जमला होता. ते दोघेजण भगवद्गीता वाचीत असतां त्यांचा असा संकेत ठरला होता की, दोघांपैकीं कोणास जर कोणी सत्पुरुष अगर महात्मा भेटला तर, त्यांनीं दुसऱ्यास की बातमी द्यावयाची. या संकेताप्रमाणे श्री. काकासाहेबांनीं आपल्या बाबांच्या दर्शनाची हकीकत श्रीं; अणासाहेबांना सांगितली. ती ऐकून त्यांनी बाबांच्या दर्शनाची उत्कंठा लागली. त्याप्रमाणे १९१० सालीं त्यांचे शिरडीस जाण्याचे निश्चित ठरले. पण एका प्रसंग-मुळे त्यांचे मन लगेच फिरले. तो प्रसंग असा-त्यांचा एक मित्र, ‘गुरुपुत्र व लब्धानुग्रह’ असा लोणावळ्यास रहात होता. त्यांचा एकुलता एक सुदृढ गुणवान् पुत्र एकाएकी आजारीं पडला. तेव्हां त्या मित्राने सर्व कांहीं मानवी व दैवी उपाय करून पाहिले आणि आपल्या गुरुलाहि त्या पुत्राजवळ आणून बसविले; या सर्व गोष्टींचा कांहीं फायदा न होतां शेवटीं त्या मुलाने दगा दिला, हे वर्तमान कानीं पडतांच अणासाहेबांच्या मनांत अति उद्विग्नता वाढली. ‘गुरुची उपयु-

कता ती काय, त्यांचे हातून एकुलता एक पुत्रहि वांचवेना, कर्म हेच प्रबल आहे, ललाटीं लिहलेलें तेंच घडून येणार तर मग गुरुच्य मार्गे कां लागा ? असे विचार त्यांचे मनीं येऊन शिरडीस जाण्याचा बेत तहकूब झाला. पण पुढे अण्णासाहेब सांगतात कीं,—‘जैसें जयाचें अर्जिता । नको म्हणतां चालून येत ॥ होणारा पुढे कांहींहि न चालत । नेलें मज खेंचित शिरडीस ॥’ (श्री साईर्लीला अ. हा प्रकार असा घडून आला. नानासाहेब प्रांताधिकारी (डि. डे. कलेक्टर) असल्या-मुळे ते वसईची फेरी करण्यास निघाले, आणि ठाण्यावरून दादरास येऊन बसले. वसईची गाडी येण्यास एक तास अवकाश होता, तेव्हां हा वेळ कसा घालवावा या विवंचनेत असतां, वांद्यास जाणारी गाडी तेथे आली आणि त्या गाडींत बसून ते वांद्यास आले आणि मला निरोप्त पाठवून स्टेशनवर बोलविले. मी भेटतांच शिर-डीची कथा सुरु झाली. नानांनी प्रेमाने पुसले—‘साई-दर्शनास केव्हां निघणार ?

या कामीं आळस कां ? अशी टोलवाटोलवी कां ? आपले मन निश्चित कां नाहीं ?’ नानाची आतुरता पाहून अण्णा आपल्या चित्तीं शरमले, पण प्रांजलपणे त्यांनी लोणावळ्याच्या मित्रपुत्राची गोष्ट सांगून आपल्या मनाची चंचलता प्रगट केली. त्यावर नानांनी त्यांना प्रेमळ शुद्ध कळकळीचा बोध केला. तो ऐकतांच शिरडी गमनाची अण्णासाहेबाची इच्छा प्रबळ झाली आणि मोठ्या आनंदाने ‘तात्काळ निघतो’ असें त्यांनी वचन दिले, तेव्हां नानांनी पुढे प्रयाण केले आणि त्याच दिवरीं अस्तमानीं अण्णांनीं शिरडीस जाण्याची तंयारी केली.

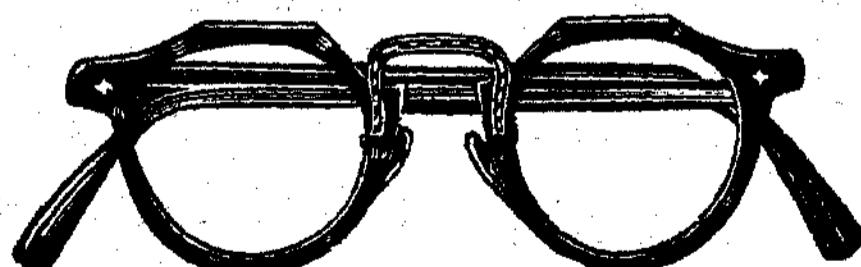
एक छोटा चमत्कार

पुढे दादरवर जाऊन तेथून मुंबई—मनमाड मेल पकडावी या हेतूने त्यांनी दादरचे टिकीट काढले आणि वांद्याच्या स्टेशनवर गाडींत जाऊन बसले. गाडी आतां सुटणार इतक्यांत एक यवन अति चपळतेने गाडींत आला आणि माझे सामानसुमान पाहून कोठे जाणार म्हणून विचारूं

दिव्य दृष्टीसाठी !

RAM:-DIVYANETRA

शिसा ऑप्टिशिअन्स (BOM.-DADAR)

(चष्म्यांचे व्यापारी)

यांच्या येथे डोळ्यांच्या तज्ज्ञ डॉक्टरांकडून डोळे मोफत तपासून उंची व टिकाऊ चष्मे माफक दराने मिळतात.

छबीलदास रोड, दादर (W. R.), मुंबई २८.

लगला—अणांनी उत्तर दिले कीं, दादरवर जाऊन मनमाडची मेल साधणार. त्यावर तो म्हणाला—दादरवर उतरुन नका, तेथें मेल थांबणार नाही, बोरी-बंदर गांठा. ही सूचना त्यांना वेळेवर मिळाली नसती तर मनमाडची मेल चुकून ठरल्याप्रमाणे त्यांना शिरडीस जातां आले नसतें आणि त्यांचे मनांत नानाप्रकारचे तर्क वितर्क आले असते. पण त्यांचो प्रयाणयोग चांगला असल्यामुळे अवचित हा प्रकार घडला.

दर्शनाची नवलाई

तिकडे शिरडींत काकासाहेब दीक्षित यांची मार्गप्रतीक्षा करीत होते. दुसरे दिवशीं दहा वाजतां अणा शिरडींत सादर झाले आणि टांग्यांतून उतरुन साठ्याचे वाढ्यांत जाणार तोंच साई-बाबाचे दर्शन केव्हां घेर्इन आणि त्यांचे चरणीं कधीं मस्तक ठेवीन अशी दर्शन—उत्सुकता प्रबळ झाली आणि त्यांचे मनांत आनंदलहरी उसळूऱ्यांत लागल्या. इतक्यांत साईचे परम भक्त तात्यासाहेब नूलकर हे मशिर्दींतून परत आले आणि म्हणाले कीं-बाबा वाढ्याचे कोपन्यापाशीं येत आहेत. आधीं धूलभेट घ्या, मग बाबा लेंडीस जातील नंतर स्नान वगैरे आटोपून पुनः स्वस्थपणे मार्दींत दर्शन घ्या. हें ऐकून अणा, बाबा होते त्याठायीं घाईघाईनें घांवत गेले आणि त्यांनी पुढे काय केलें व त्यांना काय वाटलें, हें त्यांच्याच शब्दांत सांगू व्या.

धुळींत घातलें लोटांगण पायीं। आनंदन माई मनांत ॥२०१३७॥ नानासाहेब सांगून गेले। त्याहून

अधिक प्रत्यक्ष पाहिले ॥ दर्शने म्यां धन्य मानिले । साफल्य झाले नयनांचे ॥ १३८ ॥ कधीं ऐकिली नाहीं देखिली । मूर्ति पाहूनि दृष्टि निवाली तहानभूक सारी हरपली । तटस्थ ठेलीं इंद्रिये ॥ १३९ ॥ लाधलों साईचा चरण स्पर्श । पांवलों जो परामर्ष ॥ तोंच या जीवाचा परमोत्कर्ष । नूतन आयुष्य तेथूनि ॥ १४० ॥ ज्यांचेनि पावलों परमार्थानें । तेच कीं खरे आस भोक्ते ॥ सोयरे नाहींत तथा परते । ऐसे निजचित्ते मानी मी ॥ १४२ ॥ साईदर्शनीं हीच नवाई । दर्शने वृत्तीस पालट होई ॥ पूर्व कर्माची मावळे सई । वीट विषयीं हल्लुहळू ॥ १४४ ॥

अंतज्ञानी व त्रिकालज्ञ बाबा.

अंगीं दुर्धर देहभिमान । तेणेंच वादा-वादींचे जनन अहंभावाची ही खुण । नाहीं त्याविण वाद जेगीं ॥

—श्रीसाईसच्चरित. अ. २—१५४

शिरडीस आल्यावर पहिल्या दिवशींच अणासाहेबाचा आणि बालासाहेब भाट्याचा मोठा कडाक्याचा वाद जुंपला. ‘गुरुची आवश्यकता’ हा वादाचा विषय होता.

पुढे यांतून दैव थोर कीं कर्तृत्व थोर-प्रयत्न व प्रयत्नवाद हा विषय निघाला. अणासाहेबांचे म्हणणे थोडक्यांत असें होतें कीं आपली स्वतं त्रता सोङ्गुन आपण परतंत्र कां व्हावें, आपण निजकर्तव्य दक्ष असतों तर गुरु कशास हवा, ज्यांचे त्यानेंच केलें पाहिजे, न करी त्यास गुरु काय देणार, हातपाय न हालवितां जो निजणार त्यास कोण

काय देणार; जो करील त्याचेंच सर्व आहे आठशापरी बसून राहील तर तें दैव कसें सहन करील ज्याचा उद्धार त्यानेंच केला पाहिजे, इत्यादि. बाळासाहेब भाटे यांचें म्हणणें असें होतें कीं, होणार तें टळणार नाहीं, मी मी म्हणणार भागून गेले. दैवापुढे कोण काय करणार, एक करावयाला जावें तें दुसरेंच होतें, तुमची चतुराई बाजूस ठेवा, अभिमानाचा उपयोग कांहीं नाहीं, इत्यादि. याप्रमाणे उभय पक्षकार अनेक साधकबाधक प्रमाणे देत देत तब्बल दोन घटका वादत भांडत राहिले. तरी वादाचा निर्णय नेहमींप्रमाणे कांहीं होईना; आणि त्यापासून कांहींच निष्पत्त झालें नाहीं. अखेर दमून आणि मनःस्वास्थ्य गमावून दोघांनी वाद आटपता घेतला. शेवटीं मंडळीसमवेत मशिदींत जातात तोंच बाबांनीं काकासाहेबाकडे पाहत पुढील वाक्वाण सोडला—

काय चालले होतें वाड्यांत। वाद कशाचा होता भांडत ॥ काय म्हणाले हेमाडपंत । मजकडे पहात बोलले ॥

— श्रीसाईसच्चरितः अ. २०१६६

हें ऐकतांच अण्णासाहेब मर्नी चमकले. वाड्यापासून मशिदीपर्यंत बरेंच अंतर आहे, तेव्हां आमचा वाद चालला होता हें बाबांना कसें समजलें? याचें त्यांना महदाश्र्य वाटले. बाबांच्या वाक्वाणानें हत होऊन ते निःशब्दच लज्जावनत झाले.

अन्वर्थक व भविष्य सुचविणारी संज्ञा

हेमाडपंत म्हणून बाबांनीं आपणांस कां संबोधिलें या विषयीं अण्णासाहेब आपल्या मनांत विचार करू लागले.

हेमाद्रिपंत या संस्कृत नांवाचें हेमाडपंत मराठी (प्राकृत) रूपांतर. हे पंत देवगिरीचे यादव वंशांतील महादेव व रामदेव या राजांचे सुप्रसिद्ध मंत्री होते. ते विद्वान्, सुशील असून प्रख्यात ग्रंथकार होते. जमाखर्चाच्या व हिंशेबाच्या चांगल्या पद्धांति त्यांनी अंमलांत आणल्या, मोडी लिपीचे ते उत्पादक होते असें म्हणतात. तेव्हां मी मूर्ख, अकुशल, अल्पमति व मंदबुद्धि असतां, ही पदवी बाबांनीं मला कां दिली यांतलें गूढ त्यांना समजेना. पण पुढील इतिहास पाहतां, अण्णासाहेबांना शिरडी संस्थानचे कागदपत्र हिंशेब जमाखर्च ठेवावे लागतील आणि श्रीसाईसच्चरितासारखी भक्तिमान् वैराग्यपूर्ण ग्रंथ लिहावा लागेल हें भविष्य बाबांनीं केलें आणि पुढे तें अक्षरशः खरें ठरलें.

आतां अण्णासाहेबांच्या शब्दांत या प्रकरणाचा उपसंहार करू.

उगाच ना या पदवीचें दान। चतुराईचा हा सन्मान ॥ वादावादीवरी हा वाग्वाण । अभिमान खंडण व्हावया ॥ श्री. सा. सं. अ. ॥ २-१८४ ॥ गळून जावा वादाभिमान । एतदर्थ हें अभिधान ॥ जेणे आमरण रहावें भान । नित्य निरभिमान असावें ॥ १८८ ॥ कृष्ण परब्रह्माचें रूपडें । तयास ही गुरु करणे पडे ॥ १९० ॥ तेथें माझी काय मात । वादावादी करावी किमर्थ ॥ गुरुवीण शान वा परमार्थ । नाहीं हा शास्त्रार्थ दृढ केला ॥ १९१ ॥

रोगनिवारण आणि ग्रामसंरक्षण
संत देखिले अनेक । परि दळणारा

हाचि एक ॥ गहूं पिसण्याचें तें काय
सुख । त्याचें कौतुक तो जाणे ॥

—श्रीसाईसच्चरित. अ. १-११६

१९१० सालानंतरची गोष्ट श्रीसाई-
सच्चरितकार श्री. गोविंद रघुनाथ
जर्फः अण्णासाहेब दाभोळकर हे
प्रथम १९१० साली श्रीबाबांचे
दर्शनार्थ दिरडीस गेले हें वर सांगितलें
आहे. एके दिवशीं सकाळीं ते माशिर्दीत (द्वारकामाईत) गेले असतां अत्यंत
विस्मयकारक असा एक प्रसंग-चमत्कार
त्यांच्या दृष्टीस पडला. दंतधावन मुख-
प्रक्षालनादि विधि उरकून बाबांनी गहूं
दलण्यासु सुरुवात केली. हातीं एक सूप
घेऊन गव्हाच्या पोत्यासुमीप जाऊन,
त्यांनी त्यांत एक पायलीभर गहूं
काढले. दुसरा एक रिकामा गोण घेऊन
तो जमिनीवर पसरला आणि त्यावर
जातें बसविलें. आणि जात्याचा खुंटा
घट करून कफनीचा घोळ आवरून,
आणि अस्तन्या वर करून जात्याजवळ
पाय पसरून बसले आणि खालीं मान
घालून खुंटा घरून वैरा रिचवून जातें
ओऱ्ह (दलूं) लागले. बाबा अपरिग्रही
व अकिञ्चन, त्यांना ही दलण्याची उठा-
ठेव कशाला हवी असा विचार अण्णा-
साहेबाच्या मनांत येऊन त्यांना महदार्शय
वाटले. लेकाहे साश्रय चित्तानें पाहूं
लागले, पण आपण हें काय आरंभिले
आहे असें बाबांना विचारण्यास कोणासहि
धैर्य होईना. हां हां म्हणतां ही दलण्याची
वार्ता गांवांत पसरली आणि नरनारीचा
समुदाय माशिर्दीकडे वळूं लागला.
त्यांतल्या त्यांत चार बाया जोरानें पुढे
आत्या आणि लगवणीनें माशिर्दीत

चढल्या आणि बाबाबरोबर मांहून त्यांचे
हातांतील खुंटा हिसकावून घेऊन त्या
बाबांच्या लीला गात एकसारख्या दलूं
लागल्या. बाबा प्रथम रागावले, पण त्या
बायांचे प्रेम पाहून त्यांच्या रागाचे
पर्यवसान अनुरागांत होऊन बाबा गालां-
तले गालांत हासू लागले. तेव्हां त्या
बायांच्या मनांत असे विचारतरंग येऊं
लागलें कीं, बाबांना ना घरदार, ना पोर
ना संसार, मिक्षावृत्तीनें राहणारे ते, त्यांना
रोद्या भाकच्या करण्याची जरुरी नाहीं,
तेव्हां एवढी कणिक घेऊन ते काय
करणार? ते परम कृपाळ असल्या-
मुळे आमच्याकरितांच ते हा खेळ
खेळीत आहेत आणि ही सर्व
कणिक आम्हाला ते देऊन टाकणार.
अशा प्रकारे मनांत मांडे खातखात त्यांनी
तें दलण संपविले. याप्रमाणे बायांच्या
मनांत लोभाचा प्रवेश झाला. पण
बाबांचे खेळ बाबांनाच माहीत. इतरांना
त्यांचा अंत कसा लागणार? दलण
आटपल्यावर त्या बायांनी जातें भिंतीस
टेंकून ठेविलें आणि पीठ गोळा करून
त्याचे चार भाग करून ते त्या
घेऊन जाऊं लागल्या. इतकावेळपर्यंत
स्वस्थ बसलेले बाबा आतां रागावून
बोलूं लागले—बायांनो, तुम्हांला चळ
लागला काय? तुम्ही कोणाच्या बापाचा
माल घेऊन जातां? मला लुटावयाला
या फुकटखाऊ रांडा धांवून आल्या
आहेत, मी काय तुमचेकडून हे गहूं
उसने आणले आहेत. म्हणून तुम्हीं त्याचे
पीठ नेतां? उठा हें पीठ घेऊन जा
आणि गांवच्या शिवेवर नेऊन टाका.
बाबांचे हे शब्द ऐकून लोभाच्या पायी

फजित पावून त्या बाया मनांत बहु चुरमुरल्या आणि आपसांत कुजबुजून शेवटीं त्या शिवेवर गेल्या आणि बाबांच्या हुक्माप्रमाणे त्यांनी तें पीठ शिवेवर फेकून दिलें.

अण्णासाहेबांनी लोकांना विचारलें कीं, बाबांनी हैं काय केलें? त्यांनी सांगितलें कीं, गांवांत महामारीची (पटकीची) सांथ आली होती. ह्या साथीवर बाबांनी हा तोडगा केला. गहूं नव्हे तर महामारीच बाबांनी जात्यांत वैरिली आणि त्याचा भरडा शिवेवर टाकविला. पीठ ओढ्याच्या कांठीं टाकिलें, तेव्हांपासून सांथीस आहोटी लागून गांवच्या लोकांचे दुर्दिन गेले आणि गांवास शांति लाभली, हैं ऐकून अण्णासाहेबांना फार कौतुक वाटलें गव्हांचा आणि साथीच्या रोगाचा काय संबंध, याचा कार्यकारणभाव कसा जुळवावा, हा ताळा कसा बसवावा हा सर्व प्रकार अगदीं अतकर्य

दिसतो, याचेवर आपण कांहीं तरी प्रबंध लिहावा आणि बाबांची माधुरी कथा पोटभर गावी असें त्यांना वाढून त्यांच्या अंतरीं बाबाविषयीं प्रेम उचंबळू लागलें. श्री साईसच्चरित लिहण्याची प्रेरणा त्यांना यापासून झाली आणि पुढें बाबांच्या कृपेने आणि आशिवादानें त्यांचें हातून श्रीसाईसच्चरित लिहिलें गेले. बाबाचे आणि अण्णासाहेब दाभोळकराचे आम्हां सर्व भक्तगणांवर किती तरी अलोट उपकार आहेत!

वर वर्णिलेला दळणाचा प्रकार 'पार्थिव' होय. याशिवाय बाबाचा 'अपार्थिव' अध्यात्मिक असा एक दळणाचा प्रकार आहे. शिरडींत पांच तपें म्हणजे अजमासे साठ वर्षे बाबांचें वास्तव्य होतें असें सांगतात. इतका सर्व काळ बाबांनी दुसऱ्या 'बृहत किंवा सूक्ष्म' म्हणा म्हणजे अध्यात्मिक दळणाचा प्रकार चाळू ठेविला होता; आणि १९१८ साली घेतलेल्या महासमाधीनंतर आतांपर्यंत हि चाळू ठेविला

जैसें डोळ्यां अंजन भेटे। ते वेळीं दृष्टिसी फांटा फुटे॥

मग वास पाहिजे तेथ प्रगटे। महानिधी॥ शानेश्वर॥

ही कदाचित् कविकल्पना असेल—पण डोळे काळजीपूर्वक तपासून अचूक चष्मा बनवून घेतल्यास, शतायुषी झालांत तरी दृष्टि स्वच्छ रहाते हैं सत्य आहे. याकरितां निर्दोष चष्मे बनविणार

रोडे आणि कंपनी

बोरभाट लेन, गिरगांव, मुंबई ४

यांचा सळा घेऊन निर्धारित राहा.

बाहेरगांवीही फ्रेस्स, लेनसीसू व प्रिस्क्रिप्शनप्रमाणे चष्मे बनवून ऑडरप्रमाणे पाठवू.

आहे असें आम्हांस वाटते. या दळणाचा प्रकार असा. या दळणाचे जाते असें कीं, कर्म व भक्ति ही त्याची दोन पैऱ्डे (तळी), ज्ञान हा त्या जात्याचा खुंटा, आणि अशा या जात्यावर बाबांनीं आपल्या योग-सामर्थ्यानें शेंकडॉं नव्हे तर हजारों लोकांच्या-भक्तांच्या आधिव्याधि, दुःख दैन्य व दारिद्र्य, मनस्ताप राजस तामस दुष्ट असा पदार्थ म्हणजे अहंकार, इ०यांना दक्खून त्यांचा चांगला भरडा (बारीक पीठ) करून भक्तांना शांति व सुख यांचा लाभ करून दिला आणि अद्यापहि देत आहेत. अहंकार हा फार कठीण पदार्थ, पण तो तसाच अत्यंत सूक्ष्म असल्यामुळे दक्खून भरडून त्याचा नाश करणे हें सर्वांत फार कठीण काम आहे. ‘नवल अहंकाराची गोठी। निशें नलगे अज्ञानापाठीं॥ सज्जानाचे झोंबे कंठीं। नाना संकटीं नाचवी॥ (शानेश्वरी अ. १३-८२). यांत शानेश्वरांनीं सांगितल्याप्रमाणे अहंकार हा मोठामोठ्या ज्ञानी पंडितांना नाडतो, त्रास देतो. बाबांनीं प्रथम अपल्या अंहकारांला केव्हांच तिलांजली देऊन टाकिली होतीं. याविषयीं खालील ओऱ्या (श्रीसाईसच्चरित. अध्याय १०) पहा—

भक्तकणवा बाबांची वाणी। वदती अति लीनपणीं ‘दासानुहास मी तुमचा कळणी। निघालौं दर्शनीं तुमचिय॥ १०॥ ही एक तुमचीच कृपा मोठी। ज्ञाली मज तुमचें पायाची, किडा मी तुमचे विष्टे पोटी। धन्य मी सृष्टीं तेणेनी॥ ११॥ काय बाबांची ही लीनता। नम्रपणाची ही हैस चिंता। काय ही उच्च निरभी-मानता। शालीनता ही तशीच॥ १२॥

बाबांनीं आपल्या अहंकाराचा चुराडा केला, तसा इतरांच्या म्ह. भक्तांच्या अहंकाराचाहि चुराडा केल्याच्या कथा श्रीसाईलीला मासिकामध्ये आल्या आहेत व येत आहेत. ह्या त्यांच्या अध्यात्मिक दळण लीलेमुळे बाबा आमच्या अव्यपमतीस, ते साधे साधु नसून, सच्चिदानंद पंतीतपावन, दीन दयाधन, परम कारुणिक षड् गुणैश्वर्य भगवान आहेत असें वाटते. आम्हांसच नव्हे तर इतर पुष्कळांनाहि ते तसें वाटतात हें आम्ही पाहिलेले आहे.

साईबाबा हे कोण ?

हा प्रश्न मागें आम्हीं श्रीसाईसच्चरित इंग्रजी (पहिली आवृत्ति) आणि श्रीसाईलीला, मासिकाच्या वर्ष ३२ वें, अंक दुसरा यांत (पान १६-१७) ‘साईबाबा हे कोण’ या विषयीं विचार केला होता. पण पुनः याविषयीं चर्चा करणे योग्य व प्रासंगिक वाटते. कारण ‘ओरिएंट लॅंगमन्स’ या युरोपयिन कंपनीनें, मिस्टर आर्थर ऑस्बोर्न या विद्वानांनीं लिहिलेला ‘दि इन्क्रेडिबल साईबाबा’ इंग्रजी ग्रंथ नुकताच (म्हणजे १९५७ दिसंबर) प्रसिद्ध केला. त्यांतील आरंभीच्या पुरस्कारामध्ये कान्हनगड, आनंदाश्रम येथील स्वामी रामदास यांनीं आपले असें स्पष्ट मत दिलें आहे कीं—‘जो कोणी साईबाबा किंवा त्यांचे शिष्य सहवासांत आला असेल त्याला साईबाबा हे एक अत्युच्च अध्यात्मिक उन्नतीचे संत होते आणि आतांहि आहेत ही गोष्ट नाकारतां येणार नाहीं आणि रामदास तर खात्रीनें असें विधान करूं शकतो.’

मूळ ग्रंथ, पान ६-७ येथे मिस्टर ऑसबोर्न साहेब सांगतात कीं हिंदुस्थानांत बहुतेक असा दुसरा संत नाहीं कीं ज्याचे किंवा ज्याच्या पंथाचे लोक इतक्या विस्तृत रीतीने पसरलेले आहेत. हे विधान बसेबर सांगावयाचे म्हणजे अवतारांत अंतर्भूत असणाऱ्या श्रीरामकृष्ण यांना लागू नाहीं.

याचे तात्पर्य असें कीं, अद्यापि ‘साईबाबा हे कोण’ यां प्रश्नाचा योग्य निर्णय कांहीं जणाऱ्या मते अद्याप लागला नाहीं. तेव्हां याविषयीं पुनः थोडे विवरण करणे जरूर आहे असें वाटते.

याविषयीं तीन मते प्रचलित आहेत. ती अशीं—

(१) वरवर पाहणारे बहिरुख हृषीचे लोक असे म्हणतात कीं, बाबा हे एक वेडे फकीर होते. बरींच वैष्ण ते शिरडी येथील एका जुन्या व जीर्ण मशीदींत राहिले होते. ते लोकांपाशी दक्षिणा मागत आणि केव्हां केव्हां संतापून बोलत आणि रागावत असत. हें मत अगदीं चुकीचे आहे. याविषयीं बाबांचाच असा स्पष्ट खुलासा आहे कीं, मुंबईस परत जातेवेळी बाबांचा निरोप घेतांना, श्री. रा. आ. तर्खंड यांच्या मित्राच्या (हे मित्र तर्खंडच असावे आणि त्याच्या नांवाखाली ते लिहीत असावे) डोळ्यांतून अश्रु आले, तेव्हां बाबा म्हणाले—हें काय वेड्यावानी करतोस ? मी तिकडे (मुंबईस) नाहीं कां तुजपाशीं ? मित्र म्हणालो—ते मला कळते, पण अनुभव नाहीं. तेव्हां बाबा उत्तरले कीं अरे, ज्याला वाटते कौं, बाबा हे शिरडींतच आहेत, त्यांनी बाबाला खन्या, सच्च्या बाबाला मुळींच नाहीं

बघितले. मित्राला याचे आश्र्य वाटले. पण विचारान्तीं त्याला बाबांचे बोलणे पटले कीं, खरे बाबांना पाहणे म्हणजे अंतर्मुख व आत्मसाक्षात्कारी होणे. (पान २०८ श्रीसाईलीला १९२५)

(२) बरेच लोक समजतात कीं, बाबा हे एक संत होते. कांहीं मुसलमान त्यांना पीर, तर कांहीं हिंदु त्यांना संत-साधु मानतात. शिरडी संस्थान कमिटी आपल्या प्रत्येक उत्सवाच्या नोटीसींत ‘आधुनिक संत चुडामणि’ असा उल्लेख करीत असे; अलीकडे आपल्या नोटीसींत पुढीलभागीं बराच चांगला बदल केला आहे. श्री. बी. व्ही. नरसिंहस्वामी, प्रसिडेंड आल इंडिया साईसमाज मद्रास, ह्यांनी पुस्तकांत (आणि ‘the wonderful Saint Sai Baba’ असा एक लहानसा ग्रंथहि लिहून) बाबांचा संत म्हणून प्रामुख्याने उल्लेख केला आहे. हें मत सुद्धां बरोबर वाटत नाहीं. कारण

बाबा हे मानव किवा मानव कोटींतील संत नसून ते देवकोटींतील एक मोठी विभूति किंवा अवतार आहेत. बाबाचा विशेष व निकट परिचय असणाऱ्या आणि त्यांचे खिरेखुरे स्वरूप जाणणाऱ्या अनेक भक्तांची—श्रेष्ठ भक्तांची तशी श्रद्धा होती व आहे. उदाहरणार्थ कांहीं दाखले येथे देतों.

(३) ऑनरेबल मिस्टर जस्टिस एम्. बी. रेगे, बी. ए. एल. एल. बी. हायकोर्ट जज्ज इंदूर हे म्हणतात कीं—‘बाबा हे हयात असतांना आपल्या शब्दांनीं व कृतींनीं साधकांना मार्गदर्शन करणारे परमात्म्याचे अवतार होते. आतां त्याचा देह नाहींसा झाला तरी, त्या देहांत

वास करणारे बाबा आतां परमात्म-स्वरूपांत वास्तव्य करून आपल्या अनेक भक्तांना पूर्वीप्रमाणेच मार्गदर्शन करीत करीत आहेत. (बी. व्ही. नरसिंहस्वामी-कृत सेइंगस आणि चारटर्स, पान १-२)

(२) उत्तरेकडील एका संस्थानचे हायकोर्ट जज म्हणतात—बाबांना, उत्पत्ति स्थिति व लय यांचा कर्ता असें मी त्यांच्या समाधी (१९१८) पूर्वी मानीत होतों आणि आतांहि मानतों. ते कुठें गेले नाहीत, तर ते आतांहि आहेतच.

ते उपाधिरहित होते, आमच्याबरोबर ते जेव्हां होते, तेव्हां त्यांचा देह होता हैं आम्हांला स्पष्ट भासत असे, पण पुष्कळदां त्यांच्या अनंत स्वरूपाचाच साक्षात्कार आम्हांला मिळे. मला तर असें वाटे कीं, सान्त आणि अनंत अशीं त्यांचीं दोन्हीं स्वरूपे त्यांच्यामध्ये पूर्ण सामावलेली होती. तरी ते सान्त स्वरूपांत आम्हांला केव्हां केव्हां भासत आतां त्यांचा देह विलीन ज्ञात्यामुळे ते साईबाबा आतां अनंत स्वरूपांत आहेत (बी. व्ही. नरसिंहस्वामीकृत भक्तानुभव पान १)

(३) सायन्स कॉलेजचे (एजिनियरीग कॉलेजचे) पुणे येथील प्रोफेसर जी. जी. नाईक, एम. ए. एस. एस. सी म्हणतात कीं—

आमच्या नित्य पूजेच्या देव्हान्यांत मी साईबाबांची स्थापना केली आहे. साईबाबा हे साधारण सत्पुरुष नसून देव आहेत. माझे श्वसुर श्री. बुटी (बाबांचे समाधि मंदिरबांधणारे) माझी पत्नी आणि माता हे सर्व श्रीबाबांचें भक्त असून त्यांना देव मानून पूजा कीत.

माझ्या प्रथम भेटीचे वेळीं बाबा

एकदां अतिशय रागानें संतस झाले होते. कांहीं कारण नसतां ते संतापानें शिव्याशाप देऊन धमक्या देऊ लागले. हा वेडा पीर तर नाहींना अशी मला शंका आली. हा विचार सहज माझे मनांत घेऊ गेला. दुपारीं मी त्यांचेकडे गेलों आणि त्यांचें पाद संवादन करू लागलों. त्यांनी माझ्या डोक्यावर थापट मारून—म्हटेले कीं, ‘मी कांहीं वेडा नाहीं.’ मी आश्र्यंचकित झालो. मला वाटले कीं, ते माझें हृदयानिरक्षण यरीत आहेत. त्यांना गुस असें कांहीं नाहीं. ते माझे अंतर्यामीं—अंतरात्मा आहेत. तेव्हांपासून अशी त्यांच्या अंतर्यामित्वाची पुष्कळ उदाहरणे माझ्या दृष्टोत्पत्तीस आलीं, जेव्हां ते बोलत तेव्हां माझ्या हृदयांत राहून माझ्या सर्व वृत्ति (विचार) वैगेरे पूर्णपणे जाणूनच ते भाषण करितात असें मला वाटे. तेव्हां हा अंतरात्मा आहे, देव आहे असा निर्णय करण्यांत मला कांहीं शंका राहिली नाहीं. मी अनेकदां त्यांची परीक्षा पाहिली. तेव्हां प्रत्येक खेपेस ते सर्व साक्षी आणि सर्व शक्तिमान आहेत, कर्तेकरविते देव आहेत अशी माझी खात्री दृढावत गेली. (बी. व्ही. नरसिंहस्वामीकृत भक्तानुभव पान १९-२०)

(दि ऑनरेबल दादासाहेब खापडे—व्हाड अमरावतीचे सुप्रसिद्ध ऑडव्होकेट म्हणतात कीं ‘प्रत्येकाच्या अंतःकरणांतील गुसाविचार ते (बाबा) जाणतात, त्यांच्या गरजा दूर कारतात आणि सर्वीना सुख देतात. पृथ्वीवरील देवाची माझी कल्पना त्याचे ठायीं पूर्ण झाली आहे असें मला वाटते. (रा. ब. मोरेश्वर प्रधान यांच्या

‘शिरडीचे साईबाबा’ या इंग्रजीं ग्रंथाची प्रस्तावना.)

(५) श्री दासगणूमहाराज, श्री बाबा-विषयीं असें म्हणतात की :—

जगाचे आद्य कारण। जें कां विमल चैतन्य। तें तुम्हीं अहं दयाघन। विश्व हा विलास तुमचाची॥

—श्रीसाईनाथ स्तवन मंजरी, औंवी १७.

(६) ‘दलणारा विचित्र साधु’ म्हणून श्रीसाईसच्चरितांत ‘सूतोवाच’ करणाऱ्या हेमाडपंतांना पुढे बाबा कसे दिसले याविषयीं त्यांचे पुढील उद्धार पहा.

कोणी म्हणोत भगवद्दक्ष। कोणी म्हणोत महाभागवत॥ परी आम्हांस ते साक्षात् भगवंत। मूर्तिमंत वाटले॥

—श्रीसाईसच्चरित. ११-२५

जें पूर्णब्रह्म सनातन। स्वयंज्योती निरंजन॥ पाहून ऐसें साईचे ध्यान। सुप्रसन्न मन झालें॥ (अ. १८-४१) अगाध साईनाथाचा महिमा। अगाध तयाच्या कथा परमा॥ अगाध साईचरित्राची सीमा। मूर्त परब्रह्मावतार॥ (अ. २१-१२६)

साईसमर्थ ब्रह्म सनातन। ब्रह्म लिखित तयाचे वचन॥ पाहील जो विश्वास ठेवून। घेईल पूर्ण अनुभव तो॥

—(अ. ३१-८५)

यश-श्री-औदार्य-शान। शांति वैराग्य हे षडगुण॥ इहीं श्रीसाई भगवंत पूर्ण। ऐश्वर्ये संपूर्ण हैरि जैसा॥

—(अ. ४१-१७)

(७) शिरडी संस्थान कमिटी, ही उत्सवाच्या नोटीसींतील शेवटच्या पानावर ‘श्रीसाई सर्व श्रेष्ठ परमात्मा आहेत’ असा उल्लेख करीत असते.

(८) शिरडींतील बाबांचे सर्व निकटवर्ती भक्त, कै. माधवराव देशपांडे (शामा) आणि इतर सर्व भक्तहि बाबांना ‘देव’ म्हणून संबोधित असत.

तेव्हां बाबांना पूर्ण सनातन ब्रह्म, स्वयंज्योति निरंजन, साक्षात् भगवान असें मानून त्यांचे स्मरण करणे आणि इतर धार्मिक कृत्ये करणे हेच युक्त ठरते.

(अपूर्ण)

ए. आर. सावंत अॅन्ड ब्रदर्स
३६३, मंगळदास मार्केट समोर, मुंबई नं. २.

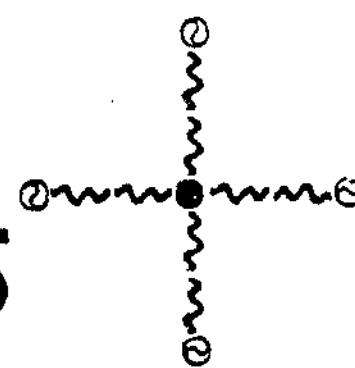
ARSA
PRODUCTS

✽ होजियरी ✽ तयार कपडे ✽ फर्निशिंग फॅब्रीक्स

व इतर सर्व तज्ज्ञाचे व्यापारी

रिटेलर्स व होलसेलर्स टे. नं. २२८४४

एक अद्भुत नाटक

— अनुवादक —

रामचंद्र पाढुरंग खांबेटे

केरळमध्ये कान्हन गड येये आनंदाश्रम नांवाचा एक मठ आहे. या मठांतील स्वामी रामदास यांची महान् साक्षात्कारी संत म्हणून आज जगभर ख्याति पसरली आहे. ‘इनू दि व्हिजनू ऑफ गॉड’ या त्यांच्या एका ग्रंथांत त्यांनी आपल्या भारत—भ्रमणांतील अनेक अनुभव वर्णन केले आहेत. त्या ग्रंथांत वर्णिलेला एक मनोवेधक प्रसंग येथे दिला आहे. स्वामी रामदास हे स्वतःसंबंधीं बोलतांना नेहमीं तृतीयपुरुषींच उल्लेख करतात. खालील प्रसंगांत निर्देश असलेला रामचरणदास हा साधक भक्त कांहीं वर्षी स्वामी रामदास यांच्याबरोबर होता. आकर्षक शैली आणि वर्ण्य प्रसंग हुब्रेहुब डोळ्यासमोर उभा करण्याची हातोटी यांमुळे पुढील हकीकत वाचकांना आवडेलच. शिवाय त्यांत अखेर सांगितलेला विचारहि साधकांना मननीय वाटेल....

एके दिवशीं संध्याकाळीं रामचरण-दासापाशीं बोलत असतांना आसक्ति व स्वाभित्व या भावनांविषयीं रामदासाने विवेचन केले. ‘कोणत्याहि गोष्ठीविषयींची आसक्ति हैं भीति व काळजी यांचे मूळ असतें. यामुळे शांतीचा नाश होतो. स्वाभित्वाच्या भावनें मनाची अस्वस्थता राहाते व त्यायोगें त्वतःच्या केवल स्वरूप सत्यावर आपले मन एकाग्र होऊं शकत नाही. तेव्हां तुझ्याजवळ असलेल्या वस्तुंविषयींची आसक्ति तुं सोडून दे. वस्तू जवळ ठेवावयाला हरकत नाहीं पण त्यांविषयीं स्वाभित्वाची भावना बालगू नको. जेव्हां तुला भेट म्हणून कांहीं वस्तू मिळतील तेव्हां त्या परमेश्वरानेंच

दिल्या आहेत असें सुमजून त्यांचा स्वीकार कर आणि वेळ येईल तेव्हां त्या दुसऱ्याला देतांना, तुला त्या ध्यावयाच्या वेळीं झाला होता तेवढ्या आनंदानें त्या देण्यास कचरूं नको. ज्यानें ज्यानें त्या तुला दिल्या त्यालाच तुं त्या वस्तु परत करीत आहेस हैं लक्षांत ठेव. याच हृषीने मिळणाच्या व जाणाच्या प्रत्येक गोष्ठीचा तुं विचार कर. परमेश्वर देतो आणि तोच परत काढूनहि घेतो.

दुसरे दिवशीं दुपारीं रामचरणदास म्हणाला,

‘स्वामीजी, कानडी भाषेतील कांहीं धार्मिक पुस्तके मला ध्यावीशीं वाटतात. त्यासाठीं मी जरा गांवांत जाऊन येतों?’

‘ठीक आहे राम’ रामदास उत्तरला,
‘पण लवकर परत ये. आणि रात्रीचा
बाहेर राहूं नको.’

रामचरणदासाजवळ कांहीं पैसे शिळ्डक होते. ते त्यानें भवानीशंकररावाच्या आई-जवळ ठेवावयाला दिले आहेत, हे रामदासाला माहित होतें. महेश्वरमूपासून दोन मैल लांब असलेल्या बंगलोर शहरांत रामचरणदास गेला. परत येताना महेश्वरमूच्या रस्त्यावर दोन साधू त्याला भेटले. आपल्याला सकाळपासून कांहीं एक खावयास न मिळाल्याचें त्यांनी रामचरणदासाला सांगितले आणि एक चार-आठ आणें दिल्यास आपल्यावर मोठे उपकार होतील असें ते त्याला म्हणाले. बाजारांत जाण्यापूर्वी रामचरणदासानें घेतलेले सर्व पैसे संपून गेले होते, तरी भवानीशंकररावाच्या आईजवळ त्याचे अजून कांहीं पैसे शिळ्डक होते. तेव्हां आपल्यावरोबर आल्यास पैसे दंप्याचें त्यानें त्या दोघा साधूंना आश्वासन दिले.

‘पहिल्या प्रथम येथेच जवळ राहणाऱ्या एका महान् सत्पुरुषाचें आपण दर्शन घेतल्यास फार चांगले!’ त्यानें सुन्चविले. ‘मी आपणाला त्यांचें दर्शन करवून देतों. आणि मग पैसे देण्याची व्यवस्था करतों?’

त्या साधूंनीं याला संमति दिल्यावर त्यांच्यासह तो तसाच रामदासाकडे आला व म्हणाला,

‘स्वामीजी, आपल्या दर्शनाला मी या दोघा साधूंना घेऊन आलीं आहें.’ असें म्हणून मोठ्या आनंदासें तो हात चोकूं लागला!

‘फार चांगले, राम!’ रामदास उत्तरला.

साधूंनीं खोलींत प्रवेश केला. आपल्या जवळ पसरलेल्या कांबळ्यावर बसण्याची रामदासानें त्यांना विनंति केली. त्यांच्या वयावरून त्यांच्यापैकीं एक गुरु व दुसरा त्याचा शिष्य असावा असें दिसले. त्यांच्यापैकीं मोठा मध्यम वयस्क, काळसर वर्णाचा व शरीरप्रकृतीनें बळकट होता. तो पुढे आला व रामदासाजवळ घोंगडी-वर बसला. दुसरा तरुण इसम कांहीं अंतरावर विनयपूर्वक बसला. रामचरणदास आपल्या नेहमींच्या जागेवर बसला.

रामदासाजवळ बसलेल्या साधूंचे लक्ष्यपूर्वक अवलोकन केल्यावर अधिक गोष्टी दिसून आल्या. त्याला आंखूड, दाट व काळी कुळकुळीत दाढी होती. डोक्यावरील केस दाट असून ते नीट विंचरलेले होते व ते खांद्यापाशीं कापलेले होते व खांद्यावर रळत होते. त्याचा चेहरा मर्दानी असून मुद्रा कणखर व उग्रट होती. आपल्या अंगांत त्यानें एक घट्ट बंडी धातली होती त्याच्या गळ्याभोवतीं एक जाड लाल दोरा असून त्यांत एकच रुद्राक्षाचा मणी होता. तसेच त्याच्या खांद्यावर दोरीला एक छोटी बाटली होती. त्याच्या मनगटांत लोखंडी कडीं होतीं. ज्या विशिष्ट तळ्हेनें तो शब्दोच्चार करीत होता त्यावरून तो तामीळ नाडचा रहिवाशी असल्याचें दिसून येत होतें.

अंक १ ला

त्या साधूंनें रामचरणदासाला आपल्याकडे बोलावून म्हटले, ‘एक वाळलेली गवताची काडी घे पाहूं !’

रामचरणदास बाहेर गेला व त्या साधूला हवी असलेली गवताची काढी घेऊन परत आला. त्या साधूने ती आपल्या हातांत घेऊन बोटाने तिचे बारीक बारीक तुकडे केले आणि रामचरण-दासाला तोंड उघडण्यास सांगितले. त्याने तसें केल्यावर साधूने ते गवताचे तुकडे त्याच्या उघडलेल्या तोंडांत टाकले. परंतु आश्र्याची गोष्ट अशी कीं त्या तुकड्याचे ताबडतोब लवंगांत रूपांतर झाले !

‘आतां मला थोडी माती आणून दे.’ त्या साधूने पुन्हा सांगितले.

रामचरणदासाने ताबडतोब थोडी माती आणून त्या साधूच्या हातांत दिली. एक बचकाभर माती घेऊन त्याने पुन्हा रामचरणदासाला आपलें तोंड उघडण्यास सांगितले. त्याने तसें केल्यावर त्या साधूने ती माती त्याच्या तोंडांत घातली पण रामचणदासाला ती खडीसाखरेप्रमाणे गोड लागली. मोठ्या हृषीने तोंडांतला साखरेचा खडा तो दाखवू लागला ! पण त्याचा तो आनंद अल्पजीवी ठरला हैं पुढील प्रसंगावरून दिसून येईल.

हे जादूचे प्रयोग झाल्यावर तो साधू रामदासाकडे वळून म्हणाला, ‘तुम्ही बरेच क्षीण झालेले दिसतां. माझ्याकडे पहा. मी कसा बळकट व निरोगी आहे तो. माझ्यासारखेच तुम्हीहि बनावें अशी माझी इच्छा आहे. मी तुम्हाला बळकट आणि उत्साही बनवू शकेन काय ? तुमचे काय म्हणणे आहे यावर ? ’

‘महाराज,’ रामदास हात जोडून म्हणाला, ‘सध्या आहे त्या शारीरिक अवस्थेत रामदास पूर्ण समाधानी आहे.

परमेश्वरानेच त्याला असा बनविला आहे आणि त्याला दुसऱ्या कशाचीहि इच्छा नाहीं.’

‘नाहीं ! असें नाहीं !’ तो साधू मध्येच उद्गारला, ‘तुम्ही लष्ट झालेच पाहिजे. आतां आहांत तसें राहून मुळीच उपयोगी नाहीं.’ असें म्हणत आपल्या गळ्यापासून एका दोन्याला लोंबत असलेली एक छोटीशी बाटली त्याने काढली आणि त्यांतून एक चिमुटभर राख आपल्या तळहातावर ओतून हुक्मी स्वराने तो रामदासाला म्हणाला,

‘ठीक ! तुमचे तोंड उघडा पाहूं !’

रामदासाला तसें करण्यावाचून गत्यंतरच राहिले नाहीं. त्याने आपले तोंड उघडल्यावर त्या साधूने चटकन ती राख त्याच्या तोंडांत टाकली.

‘गिळून टाका ती !’ दुसरी आशा झाली. रामदासाने तसें केले.

‘तुमच्या शरीराचे बळकट शरीरांत रूपांतर करण्याचे सामर्थ्य या राखेत आहे.’ त्या साधूने आशवासन दिले व बाटली परत पूर्वीच्या जागी ठेवून दिली. यानंतर वरील नाटकाच्या दुसऱ्या अंकास प्रारंभ झाला.

अंक २ रा

थंडी आतिशय पडली होती. त्यामुळे रामदासाला आपल्या शरीरामोर्तीं एक घोंगडी पांघरून घ्यावी लागली होती. त्याशिवाय त्याने लोकरीची टोपीहि घातली होती. त्या साधूने ती टोपी मागितली. रामदासाने आपल्या डोक्याची टोपी काढून त्याला दिली. ती त्या साधूने आपल्या डोक्यावर बसाविण्याचा

प्रयत्न केला. पण ती अगदीच लहान असल्याचें त्याला आढळले. त्यामुळे त्याच्या डोक्याला ती टोपी बसेना. ‘कांहीं उपयोग नाहीं याचा.’ असें म्हणून त्यानें ती रामदासाला परत दिली.

त्यानंतर त्यानें रामदासानें पांधरलेली घोगडी मागिंतली रामदासानें ताबडतोब ती त्याला दिली. लक्षपूर्वक पाहिल्यावर ती त्या साधूला जाड व खरखरीत आहे इतकेच नव्हे तर आकारानेहि अवजड असल्याचें आढळले. त्यानें ती परत फेकली. त्यानंतर त्या साधूची दृष्टी व्याघ्राजिनावर स्थिरावली, व बोटानें त्याचा नरमपणा तो अजमावूळ लागला. त्याबरोबर रामचरणदासाच्या चेहन्यावर अस्वस्थतेची छटा दिसूळ लागली.

‘हे मोठें सुंदर कातडे आहे.’ तो साधू म्हणाला. ‘मला नीट पाहूं द्या बरें !’

रामदास उठून उभा राहिला व त्यानें त्या साधूला ते व्याघ्राजिन घेऊं दिले.

* * *

साधूच्या चेहन्यावर संतोषदर्शक हास्य विलसूळ लागले.

‘हे पहा !’ त्या साधूनें आपल्या चेल्याला म्हटले. ‘तुझ्या खांद्यावर टाक तें ! हलकें व अगदीं मऊ आहे तें !’

रामचरणदासाची मुद्रा मात्र आतां पाहण्यासारखी झाली. त्याचा चेहरा कमालीचा फिक्कट पडला. नंतर त्या साधूची दृष्टी रामचरणदासाकडे वळली. त्याच्या चेहन्यावरील फिक्टपणा व हताशपणा यांच्याकडे त्या साधूनें लक्ष दिलें नाहीं. रामचरणदासाच्या लालभडक चमकदार शालीकडे त्या साधूचें लक्ष वेधले. तिच्याकडे तो कांहीं वेळ टक लावून रोंखून पहात होता. रामचरणदासाच्या लक्षांत त्या दृष्टीचा अर्थ यावयाला वेळ लागला नाहीं. आतां पुढे काय होणार हे त्याला कळून चुकले. तेव्हां त्या साधूनें मागण्यापूर्वीच आपण ती शाल त्याला देऊन टाकलेलीं चांगलीं असें त्याला वाटले. एखाद्या चांगल्या आशाधारक

स्थापना : विजयादशमी १९४२

— सुवर्ण संधि —

ज्यांच्या ठिकाणी आत्मविश्वास असतो, त्यांचं जीवन नेहमी जगण्यासारखं असतं.
पण केव्हां ? जीवनांतील खांचखळग्यांची पूर्वसूचना मिळून योग्य
मार्गदर्शन होईल तेव्हां ! माफक खर्चात योग्य सल्ला व
अचूक मार्गदर्शन आगाऊ सूचनेनुसार भेटा.

जी. एम्. भिवणकर

हस्तसामुद्रिक व ज्योतिषी

: प्लॉट नंबर ३७४, आऊट हाऊस, १ ला रस्ता, पॉवर हाऊसजवळ, खार मुंबई २१
भेटण्याच्या वेळा : शनिवारी ३ ते ५-३० पर्यंत व रविवारी निवँकेला सुटी
असेल त्या दिवशी सकाळी ९ ते १२ व दुपारी ३-३० ते ५-३० पर्यंत.
आगूज भेटीसाठी पत्रव्यवहार करावयाचा असल्यास मंगळवारपर्यंत करावा.

^३
मुलाप्रमाणे त्यानें ताबडतोब आपल्या अंगाभोवतालची शाळ काढून त्या साधूच्या पुढे ठेवली.

रामचरणदासाचा स्वयंस्फूर्त समजूत-दारपणा त्या साधूला आवडला. त्या चेळ्याच्या दुसऱ्या खांद्यावर ती शाळ गेली. अनवधानानें याच क्षणीं रामचरण-दासाच्या हातून त्याची काळ्या चकचकीत मण्यांची जपमाळ खालीं पडली. त्यावरोबर लगेच त्या साधूच्ये लक्ष तिकडे गेलें. त्या साधूचा एक गुण सांगितला पाहिजे. त्याची आवड निवड चांगली—नव्हे एखाद्या कलावंताची होती, हें येथें सांगणे आवश्यक आहे!

कांहीं एक औपचारिक शब्दहि न बोलतां—कारण त्याची कांहीं आवश्यकताच नव्हती—त्या साधूनें ती माळ उचलली व आपल्या दोन्ही हातांनीं पसरली. दुसऱ्या क्षणींच त्याच्या गळ्याभैंवतीं त्याच्या छातीवर ती माळ विलसू लागली. प्रसन्न मुद्रेने त्यानें स्वतःकडे पाहिलें. त्याला मोठे समाधान झालें.

यानंतर आतां या नाटकाचा तिसरा आणि मागील सर्व अंकावर कळस करणारा अंक.

अंक ३ रा

रामचरणदासानें त्या साधूला चार आणे देण्याचें कबूल केलें होतें. ते आतां त्यानें मागितलें. त्यानें आठवण करून दिल्यावर रामचरणदास म्हणाला,

‘महाराज, येथून एका फलांगावर असलेल्या एका मत्तेजवळ ते पैसे आहेत. तिच्याकडून मला ते आणले पाहिजेत.’

‘कांहीं हरकत नाहीं.’ उत्तेजनपर स्वरानें त्या साधूनें उत्तर दिलें, ‘तिकडे

जाऊन तूं ते घेऊन ये. तूं येईपर्यंत मी येथें थांबावयाला तयार आहे. इतकी तसदी घ्यायला माझी ना नाहीं. तर मग बेटा, ताबडतोब निघ कसा.’

रामचरणदास तेथून निघाला आणि दहा मिनिटांतच परत आला. त्यासाठीं त्याला बहुतेक धावावें लागलें असावें. एका हातांत त्याने विणलेल्या दोन्याची आपल्या पैशाची पिशवी घडू धरली होती. त्याची एकूण सारी संपत्ति त्या पिशवीत सामावलेली होती.

त्या साधूसमोर बसून रामचरणदासानें ती थैली उलटी केली. त्यावरोबर खण आवाज करीत त्यांतील सर्व नाणी एकामागून एक घरंगळत जमिनीवर पडलीं. चांदीचे चार रूपये व एक पावली त्यांत होती. त्या साधूला देण्यासाठीं रामचरणदास ती पावली उचलणार तोंच त्या साधूचा उजवा हात झटकन् पुढे आला आणि त्यानें आपल्या रुंद तळव्यानें तीं सर्व नाणी पकडलीं. तीं सर्व गोळा करून त्याने शांतपणे आपल्या खिंशांत टाकलीं. हे सर्व एक दोन सेकंदांतच घडलें. रामचरणदासानें आपल्या डोक्याला झटका दिला व रिकामी पिशवी हातांत घेऊन तो वर छताकडे पाहूं लागला.

‘राम, ती पिशवी आपल्या हातांत ठेवण्याइतका तूं निष्ठूर कसा झालास? तुझ्या पेक्षां त्या साधूला त्याची जास्त गरज आहे, हें तुझ्या लक्षांत येत नाहीं काय?’

रामदासाच्या या उद्गारांनी रामचरणदासानें वर छताकडे वळविलेली आपली दृष्टी खालीं आणली. ‘खडीसाखर

त्यांना त्याला झालेला आनंद कोठच्या कोठे पार नाहींसा झाला होता. त्यानें ती पिशवी त्या साधूला घेऊन टाकली. त्याबरोबर त्यानें तीं सर्व नाणीं त्यांत टाकली व मोठ्या हळुवारपणे ती पिशवी आपल्या खिशांत ठेवून दिली.

आपलें काम झाल्यावर साधू जाण्यासाठी निघाला; आणि निरोप घेण्याच्या भानगडींत न पडतांच आपल्या चेल्यासह तो केव्हांच बाहेर पडून दिसेनासा झाला.

हा सर्व वेळ पर्यंत रामदासानें महत् प्रयासानें आपलें हास्य आंवरून ठेवलें होतें. परंतु तो साधू गेल्यावर मात्र त्याला तें आवरेना. तो मोठमोठ्यानें हसू लागला.

रामदास मोठमोठ्यानें हंसत होता आणि जिकडे रामचरणदास मात्र रुष्ट विचारी मुद्रा करून बसला होता. पण कांहीं वेळानें त्यालाहि आपले हंसें न आवरून तो रामदासाबरोबर हंसू लागला.

‘स्वामीजी,’ तो उद्गारला, ‘इतर वस्तुंवर त्या साधूची नजर गेली त्याबद्दल मला कांहीं वाटलें नाहीं. इतकेंच नव्हे तर पैशाबद्दलहि मला कांहीं वाटलें नाहीं. परंतु त्यानें ते व्याप्राजिन घेतलें मात्र! स्वामीजी, आपल्याला खरें सांगावयाचें तर माझ्या पोटांत कुणीतरी भाला खुपसल्यासारखा मला वेदना झाल्या. आतां मला चांगलें कळून आलें,’ अर्थपूर्ण हास्य करून तो पुढे म्हणाला, ‘आतां मला चांगलें कळून आलें की या सान्या प्रकरणाच्या मुळाशीं तुम्हींच आहांत. तुम्हीं दिसतांना मोठे साधे, शांत नि निरागस दिसतां. पण ही सर्व आपलीच लीला आहे. काळ रात्रींच

तुम्हीं मला आसक्ति आणि स्वामित्वाची भावना या चित्तांत न बाळगण्याचा इषारा दिला होता. आणि आज मला तो धडा प्रत्यक्ष शिकविण्यासाठीं तुम्हीं हें सर्व नाटक करून दाखविलें. अगदीं निः-संशय, हें सगळें तुमचेंच काम आहे.’

रामदास म्हणाला, ‘रामा तुं मोठा विलक्षण आहेस. या भटकणाऱ्या साधूना तुंच येथे घेऊन आलास, हें तुं विसरलास वाटतें? बाह्यतः माझी भेट करवून द्यायला तुं त्यांना इथे घेऊन आलास. पण ज्या वस्तू ते येथून घेऊन गेले त्या सगळ्या त्यांना नजर करून टाकाव्यात असाच तुझा अंतर्यामींचा उद्देश असला पाहिजे. अखेरीस वस्तुतः काय घडलें? ज्या त्यांच्या वस्तू होत्या त्या त्यांना मिळाल्या. तेव्हां आपली कांहीं हानि झाली असा विचार करण्याची गरजच उद्भवत नाहीं. लक्षांत ठेव कीं देवच देतो आणि देवच घेऊन जातो.’

लहान मुलांच्या

आंकडीवर

जुनें आणि प्रसिद्ध औषध

***

जयकर्स कन्हलशन् रेमेडी

↔

सोल प्रो. जयकर ब्रदर्स
६६, मरीन ड्राईव्ह, मुंबई १

↔

: स्टॉकिस्ट :

मे. कांचनलाल वाडीलाल कं.,
दवाबळार, मुंबई २

चिच्छकीचे स्वरूप व कार्य

लेखक : गजानन लक्ष्मण रेगे, वी. ए.

मनुष्यप्राणी जसजसा सुखाच्या पायन्या वरवर चढत जातो, तसतसा त्याला आपल्या कर्तृत्वाबद्दल अभिमान वाटत असतो. त्याच्या मनोवृत्ति भगवद्गीतेत सांगितल्याप्रमाणे ‘ईश्वरोऽहं अहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान् सुखी’ या भावनांनी लिस होतात. पण एकदा का त्याच्यावर संकटपरंपरा कोसळू लागली म्हणजे त्याला आपल्या असहायतेची जाणीव होते व आपणांपेक्षां फार प्रबळ-विश्वाची नियामक-अशी दुसरी शक्ति असली पाहिजे असा विचार त्याच्या डोक्यांत घोळू लागतो व त्याबद्दल तो विचार करू लागतो. आपल्या प्राचीन ऋषीनीं या चिच्छकीचे चितन करून आपले विचार उपनिषदासारख्या ग्रंथांतून हजारों वर्षांपूर्वी ग्रंथित करून ठेविले आहेत. उपनिषदांचा काल पाश्चात्य विद्वानांच्या मतानेही इ. स. पूर्व १२०० वर्षांच्या मार्ग जातो. स्वर्ग, स्थिति आणि लय यासारख्या विश्वाच्या अखंड घटनांचे नियमन करणाऱ्या चिच्छकीचा साक्षात्कार त्यांनी प्रथम अनुभविलेला आहे व हे अनुभव त्यांनी पुढील पिढ्यांस वेदात्माच्या द्वारे सुपूर्त केले आहेत. ह्या चिच्छकीचे विचार इतर पौराण्य आणि पाश्चिमात्य तत्ववे-

त्यांच्या मनांत इ. सनापूर्वी पांच सहा शतकांपूर्वी येऊ लागले. भगवान् बुद्ध हे क्षणिक वादाचा पुरस्कार करतात. मनुष्याचे जीवित हें आकाशांतील किंचित्काल दिसणाऱ्या धूम केतूसारखें क्षणभंगुर आहे. सृष्टि हीच मुळीं संभवनीय गोष्ट नाही, असें ते मानतात. ग्रीसमधील पायथ्यागोरास, इराणमधील झोरोस्ट्रस व चीनचे कन्फ्युसिअस हेही चित्स्वरूपी आदितत्वाबद्दल विचार करू लागले मृत्तिकेपासून मानवी शरीर तयार झालें आणि त्या शरीराच्या नाकांत परमेश्वरानें श्वास सोडल्याबरोबर तें शरीर जीवित होऊन आत्म्याचे रूपानें बावरू लागलें. आंग्लकवि टेनिसन ‘इन् मेमोरियम’ या काव्यांत म्हणतो-माणसाचा आत्मा हा एक प्रकारचा वायु. आत्मा व प्राण एकच आहेत. ती एक पोकळी आहे. जगाच्या ह्या आतित्वाचा शोध पाश्चात्य आधुनिक शास्त्रशही करू लागले आहेत. सचेतन सृष्टींतील मूलभूत तत्वांचे स्वरूप प्रायोगिक दृष्ट्या शोधून काढण्याचे प्रयत्न चालू आहेत. प्राण्याचे शरीर हें एका पेशीपासून अनेकविध पेशींतील उत्कांत झालें आहे. त्याच्या मुळाशीं कार्बन आक्सिजन, हायड्रोजन व नायट्रोजन या

द्रव्यांनीं बनलेले प्रोटोप्लाज्म नांवाचें द्रव्य आहे व या सर्वांच्या अंतर्यामीं सर्व शरीरांच्या सर्वे व्यापारांस कार्यप्रवण करणारे एक सूक्ष्य द्रव्य (uncleans) असून तें सूक्ष्यदर्शक यंत्रांच्या साहाय्याने दृश्यमान होतें. ह्यालाच पाश्रात्य शास्त्रज्ञ चिच्छक्ति म्हणतात ! पण शरीरांतून प्राण निघून गेल्यानंतर अगदीं ताबडतोब सुद्धां न्युक्लस द्रव्य शरीरांत असून सुद्धां शरीरांतलीं इंद्रिये कार्यप्रवण होत नाहीत. कारण हें द्रव्य कितीही सूक्ष्म मात्र असलें तरी तै मुळांतच जड आहे. अर्थात् या न्युक्लस द्रव्यव्यतिरिक्त इंद्रियांना कार्यप्रवण करणारी अतींद्रिय चैतन्ययुक्त वस्तु असली पाहिजे ही गोष्ट सिद्ध होते. व याच वस्तूचें स्वरूप जाणण्यासाठी आपल्या ऋषींनीं मनन चिंतन व ध्यान यांच्या साहाय्याने प्रयत्न केले. श्रेताश्वतर उपनिषदांत म्हटले आहे. ‘ॐ ब्रह्मवादिनो वदन्ति । किं कारणं ब्रह्म । कुतः स्म जाताः । जीवाय केन । क्वच संप्रतिष्ठा ।’... तसेच छान्दो-ग्योपनिषदामध्येही प्राचीनशाल सत्यश इत्यादि ऋषी ‘कोनु आत्मा,’ किं ब्रह्म’ या विषयाची मीमांसा करते झाले असा उल्लेख आहे. हें परब्रह्म अनादि, अनंत, नित्य, निरंजन, सर्वव्यापी व चेतनायुक्त आहे असा त्यांनीं सिद्धांत मांडला. हें ब्रह्म किंवा चित् मन इंद्रिये व स्थूल शरीरापेक्षां निराळे आहे. त्यांना त्यांचें असें स्वतंत्र चैतन्य नाही. चित् हें आदितत्य असून सर्व द्रव्यांचें अधिष्ठान आहे असें त्यांनीं प्रतिपादिले आहे. ह्या चिच्छक्तीमुळेच सर्व विश्वाला प्रेरणा मिळते. चंद्र सूर्यांना गति मिळते. ती

विश्वाची प्रेरक शक्ति आहे. ती जगांतील वस्तूच्या प्रत्येक कणाकणांत भरून राहिली आहे. हें सर्व जग एक विश्वाल वरुळ मानले तर त्यांतील प्रत्येक कण हा एक मध्यविंदु मानावा लागेल. त्याच्या परिधाची मानवी मनास कल्पनाच करतां येणार नाहीं. ज्याच्या परिधाचीच कल्पना करतां येणार नाहीं त्याचा मध्यविंदु कोणता हें कोण कसें ठरविणार ?

त्याची पूर्ण कल्पना येण्यास आपण स्वतः विश्व बनले पाहिजे. ज्ञानेश्वर महाराज म्हणतात,

आणि आकाश जें नव्हे । तया आकाश काय जाणावें ॥ जो स्वतः आकाश झाला नाहीं त्याला आकाशाची व्याप्ति कशी समजावी ? XVIII-११४५

चिच्छक्तीचें स्वरूप यांत्रिक शोधांनीं कळणे शक्य नाहीं. ती शास्त्रज्ञांच्या प्रयोग-शाळेतील काचेवर परीक्षणार्थ स्थिर राहणारी वस्तु नाहीं. ती ‘ज्ञानालाच’ गप्प आहे. विज्ञानाला नाहीं. मी हा त्या चिच्छक्तीचा अंश आहे. इतकेंच काय ? या जगांतील प्रत्येक आकर्षक वस्तु ही सुद्धां त्या चिच्छक्तीचाच भाग आहे. भगवान् श्रीकृष्ण म्हणतात,

यत् यत् विभूति मत् सत्वं श्रीमद्विजित मेवा तत्तदेवावगच्छ त्वं मय तेजांशसंभवम् ॥×४१॥ जी जीं वस्तु वैभव, लक्ष्मी किंवा प्रभाव यांनीं युक्त आहे. ती ती माझ्या तेजाच्या अंशापासून झाली आहे असें समज. भगवान् पुढे म्हणतात, ‘विष्टभ्याहं इदं कृत्स्नं एकांशेन स्थितं जगत् !’ मी आपल्या एकाच अंशानें हें सर्व जग व्यापून राहिलों आहे. शरीरांतील मी हा व्यष्टिरूप (अंशात्मक) आहे तर श्रीकृष्णरूप ‘मी’ ही संपूर्ण

समष्टिरूप आहे. अर्थात् शंगग्राहिकान्यायानें येथें श्रीकृष्णाबद्दल नित्य, शुद्ध, बुद्ध ब्रह्म अभिप्रेत आहे हैं निराळें सांगावयास नका. यालाच चिच्छक्ति असें दुसरें नांव आहे. सांख्य प्रतिशरीरामध्ये सुखदुःख मोह तत्वाहून निराळे असें मित्र, आत्मे किंवा पुरुष आहेत असें मानतात व त्यालाच ते चित्, चिति, चित्स्वरूप किंवा चिच्छक्ति असें म्हणतात. वेदान्-त्यांच्या मर्ते चित्स्वरूप एकच असून ते अखिल विश्वांत मर्त्तन राहिले आहे. व तेंच सर्व विश्वाला प्रेरणा देते.

आतां हैं चित्स्वरूप ठरल्यावर त्यांच्या कार्याची मीमांसा कडीर्हीनीं वेदकाळापासून केली आहे. चिन्मात्र सृष्टीच्या पूर्वीपासून असून त्यापासूनच सृष्टि उत्पन्न झाली आहे. ते एकटेंच आपल्या स्वधेने वायू-शिवाय स्फुरत होतें. हैं चित् तपांच्या महिम्यानें प्रकट झाले. अशा तज्जेचीं वचने नासदीय सूत्रांत आढळतात. अनंत कोटि ब्रह्माण्डाची उत्पत्ति हैं ह्या चिच्छक्तीचे कार्य आहे. पृथ्वी, चंद्र, सूर्य आणि अनंत तरे यांच्या भ्रमणाला चित्शक्तिच प्रवर्तक आहे. आहे. एवढेंच काय पण ह्या अफाट विश्वांतील क्षुद्र जो पृथ्वी गोल त्यांवरील जीव सृष्टींतील प्रत्येक प्राण्याच्या इंद्रियाची प्रवर्तक ही चिच्छक्तीच आहे. केनोपेविषदांत या प्रश्नाची चर्चा मार्मिक-पणे केली आहे. कोणाच्या इच्छेने मन विषयाकडे प्रवृत्त होतें! कोणाच्या प्रेरणेने प्राण स्वकीय चेष्टा करीत असतात? वाणी, श्रोत्र व नेत्र यांना प्रेरणा करणार देव कोण? हीं सर्व इंद्रिये जड असल्या-मुळे त्यांचा अधिष्ठाता सचेतनच असला पाहिजे हैं उघड आहे. आणि तो म्हणजे

चिच्छक्ति. त्याचेंच वर्णन प्रस्तुत उप-निषदांत श्रोत्ररूप श्रोत्रं, 'मनसो मनः' असें केले आहे. म्हणजे या श्रोत्राच्या, नेत्रांच्या व मनाच्या मागें अशी एक प्रेरक शक्ति आहे कीं जिच्यामुळे श्रोत्र नेत्र व मन या साधनांनीं आपणांस ऐकूं थेते दिसते व विचार करतां येतो. प्राणां-चीही तीच स्थिति आहे.' प्राणांची प्रवृत्ति इतर सर्व साधनाच्या पूर्वी होते. व त्यांच्या प्रयोगाच्या मागोमाग इतर इंद्रियांची प्रवृत्ति होते.

या चित्स्वरूपी आत्म्यानें ज्ञान, तप, दम, कर्म, वेद वेदांगे आणि सत्य यांचे आचरण व अभ्यास या साधनांनीं प्राप्त होते. तस्य तपो दमः कर्मेति प्रतिष्ठाः। सर्व प्राणिमात्रामध्ये अभिनिविष्ट असलेली ही चिच्छक्ति विश्वांतील यच्चयावत शक्तीशीं सबंध असल्यामुळे या चित्-शक्तीचा साक्षात्कार झालेला मनुष्य भूत भविष्य, वर्तमानकाळाचा व विश्वांतील अखिल दर्शन कार्याचा द्रष्टा होतो. जितकी ज्ञानशक्ति जास्त, तितके विश्वरूपाचे दर्शन जास्त. अर्जुन व कृष्ण नरनारायणाचे अवतार असल्यामुळे कृष्णानें अर्जुनाला दाखविलेले विश्वरूप 'तदन्येन न दृष्ट-पूर्ण' 'पूर्णपूर्ण' दिसले. यशोदेस गणपतीच्या मोदकाचे प्रसंगी किंवा वसुदेव देवकीला विश्वरूप दाखविले खरे. पण त्यांनी पाहिले ते अंशात्मक रूप होय, भगवंतांनी सर्व रूप दाखविले तरी प्रत्येकाला आपापल्या शक्तीपमाणे अंशात्मकच रूप दिसले. मात्र अर्जुनास ज्ञानचक्षूच्या योगानें सर्व विश्वरूप जें इतरांस दिसले नाहीं ते दिसले. आपल्यापुढेही सर्व सृष्टी आहे. पण महायोग्यालाच ती सर्व प्रत्यक्ष दिसते. कुरुक्षेत्रावरील

विश्वरूप इतर कोणासच दिसले नाहीं.
वस्तुतः प्रचेकापुढे विश्वरूप सर्वता आहेच.
त्याचें यथार्थ दर्शन होण्यास चिन्हकीचें
शान आवश्यक आहे व यमनियमादि
युक्त असा योगाभ्यास व निष्काम सेवा
ही त्या ज्ञान संपादनाची साधने आहेत.
व्याख्यातिक माणसाला सदाचरणाने व
सन्तवाङ्ग्याच्या अभ्यासाने हैं ज्ञान थोडे
बहुत प्रमाणांत प्राप्त होणारे आहे.
ज्ञा ज्ञानाने युक्त असणारा मनुष्य
निष्काम लोकसेवेने प्रेरित ज्ञाल्यास
तो आत्मोन्नति व राष्ट्रोन्नति अधिक
परिणामकारक रीतीने करू शकतो.
शिवाजी, तुकाराम, रामदास, टांगोर
महात्मा गांधी, ज्ञानेश्वर, शंकरचार्य,
इत्यादि जगांतील थोर व्यक्तीच्या ठिकाणी
चिन्हकीची ही ब्रेला कमी अधिक प्रमा-
णांत दिसून येते. ज्या राष्ट्रांत अशा
व्यक्ति अधिक तें राष्ट्र अधिक भाग्यवान,
भारतांत अशा व्यक्ति अधिक निर्माण
होवोत हैंच परमेश्वरापाशीं भागणे.

सोनगीरचे ह. भ. प. केशवदत्त महा-
राज म्हणते—“श्रीज्ञानेश्वर महाराजापासून
श्रीविवेकानंदसारख्या कित्येक भगवद्
भक्तांच्या आत्म्यांनी या भारतांत प्रकट
व्हावे हैं खरोखर या देशाचें भाग्य होय.
जगांतल्या कोणत्याही देशांत एवज्या
काळांत इतके सत्पुरुष जन्माला आले
नाहीत. महात्म्यांच्या अंतःप्राणांत तरुण-
पिदील धर्मप्रकाशाने प्रकाशमान कर-
ण्याचें सामर्थ्य असते. त्यांच्या तेजःकिर-
णांत प्रचंड शक्ति साठविल्या आहेत. या
शक्तीचें मूर्त स्वरूप योगेश्वर भगवान्
श्रीकृष्ण आहेत. या शक्तीचे वितरण
करण्याची म्हणजे आत्मशक्ति संक्रांत

करण्याची किया श्रीकृष्णांनी अर्जुनावर
प्रसादरूपाने केली. या सामर्थ्याचा हरा
चैतन्य शक्तीत आहे. या शक्तीच्या
प्रासीसाठी आमच्यांतील विवेकी व
श्रद्धावंतांची प्रात्यक्षिक दृष्टि जगाला
मार्गदर्शन करण्याकरितां वलेल का ?
स्वयंप्रकाश, प्रेमप्रकाश, आनंदप्रकाश,
भगवान् योगेश्वर कृष्ण या महात्म्यांच्या
अंतःकरणांत आवश्यक गतिमान शक्ति
निर्माण करो हीच इच्छा : इति शम् ।

*A cut
above the
average*

With our long experience we know precisely how to appraise your individual requirements and add just that deft touch which can greatly enhance your personality.

* A wide selection of materials in : WOOLLEN, RAYON, DACRON, SHARKSKIN, COTTON HOSIERY & QUALITY READY-MADE GARMENTS.

TRUE FIT & CO.

Consult us about your new clothes

97/103, MAHATMA GANDHI ROAD
OPP. RAJABAI TOWER, BOMBAY I

Tel. : 253565

सत्संग आणि प्रार्थना

अनुवादक : मंडणमिश्र

श्रीरामकृष्ण परमहंस याचे एक सच्छिद्य 'एम.' यांनी लिहिलेल्या अमर प्रथांत श्रीरामकृष्णांचे साधक भक्तांशी झालेले संवाद संकलित करून देण्यांत आलेले आहेत. त्या प्रथांतील एका प्रकरणाचा अनुवाद येथे दिला आहे—

ककलकत्ता येथे प्राणकृष्ण मुखजीन्या घरान्या दिवाणखान्यात श्रीरामकृष्ण आपल्या मकांसमवेत बसले होते. दुपारी एक ते दोनच्या दरम्यानची वेळ होती. कर्नल विश्वनाथ त्याच आवाठांत राहत होते. तेव्हां लिली कॉटेजमध्ये केशवला भेटायला जाण्यापूर्वी कर्नल विश्वनाथना भेटायला जावे असें श्रीरामकृष्णांच्या मनात होते. प्राणकृष्णांचे अनेक शेजारी व हतर थांना श्रीरामकृष्णांच्या दर्शनास येण्याचे बोलावणे केलेले होते. ते सर्वजण त्यांचे शब्द ऐक्यात उलंगित झालेले होते.

भगवान् : ईश्वर आणि त्यांचे वैभव. हे विश्व हें त्यांचे वैभव आहे. लोक हें वैभव पाहातात आणि त्यांना सगळ्याचा विसर पडतो. या जगाच्या वैभवाचा ज्यांना मोह पडतो ते ईश्वराचा शोष-

करीत नाहीत. सगळ्यांना कामिनीकांच-नाचा हव्यास असतो. पण त्या हव्यासामार्गे लागल्यावर अनेत दुःखांचा आणि कष्टांचा अनुभव च्यावा लागतो. हें जग म्हणजे विश्वालक्षीच्या (श्रीरामकृष्णांच्या जन्मस्थाननजीकचा एक ओढा) भोव्याचाराले आहे. एकदा का एखादी होडी त्या भोव्यांत सांपडली की मग तिच्या सुटेकेची वाशाच नको. किंवा हें जग एखादा कांटेरी झुऱ्हुपासाराले आहे. एका बाजूच्या कांट्यांतून तुम्ही अपली सोडवणूक करून घेतलीत तर त्या छुऱ्हयाच्या दुसऱ्या बाजूच्या कांट्यांत आपण गुरुफटले आहोत असें आढळून येते. एखादा चक्रव्युहांत तुम्ही एकदां दिरलांत की त्यांतून बाहेर पडणे सुंकिल होऊन बसते. जगात बाबरून माणस जसा कांही अगदीं शुष्क, कोरडा होऊन जातो.'

एक भक्त—'मग याला मारी काय, महाराज ?'

भगवान्—प्रार्थना आणि सत्संग. वैद्याची मदत घेतल्याविना तुम्हांला सोगमुक्त होतां येत नाही. पण एखादा दिवसांपुरते साधुजनांच्या संगतीत राहिलें म्हणजे पुरेसे होत नाही. साधुसंग सदैव

घडला पाहिजे. कारण हा भवरोग फार जुनाठ व चिबट झालेला असतो. वैद्या-बरोबर प्रत्यक्ष राहिल्यालेरीज नाडीशान होत नाहीं. त्याच्या सहवासांत नित्य राहिले म्हणजे हळूहळू कफाची नाडी कोणती, पिचाची नाडी कोणती हें कर्दूं लागते.

भक्त—‘साधुसंगतीचे फायदे कोणते?’

भगवान्—‘त्या संगतीमुळे ईश्वराचा ध्यास उत्पन्न होतो. ईश्वराचे ऐम निर्माण होतें. आध्यात्मिक जीवनांत निर्दिध्यास नयेल कांहीहि प्राप्त होणार नाहीं. साधुजनांच्या संगर्तीत सतत राहिल्यामुळे जीवाला ईश्वराची ओढ लागते. त्या ओढीने जीव बेचैन होतो. ही ओढ कधी असते? घरात कोणी आजारी असले म्हणजे माणवांची जशी मनःस्थिति असते तशा मनःस्थितीसारखी ही ओढ असते. त्या माणसाचें मन सदोदित अस्वस्थ असते. तें आजारी माणूस कर्ते बरें होईल, यांचा ध्यास त्याच्या चिचाला सारखा लागून

राहिलेला असतो. किंवा नोकरी सुदून बेकार झालेला माणूस नोकरीच्या शोधांत या कच्चेरीतून त्या कच्चेरीत हिंडत असतांना त्याच्या मनाला जशा एकच ध्यास लागून तसा ध्यास परमेश्वरबद्दल उत्पन्न झाला पाहिजे. एखाद्या ठिकाणी ‘जागा नाहीं’ म्हणून त्याला घालवून दिले असलें तरी दुसर्या दिवशीं परत तिथें जाऊन तो विचारातो ‘आज जागा झाली आहे का हो?’

दुसरा एक मार्ग आहे. हा मार्ग म्हणजे ईश्वराची उक्कट प्रार्थना करण्याचा. ईश्वर हा आपल्या जिवाचा जिवलग. आपण त्याला म्हणावै—‘देवा! तुझे स्वरूप काय आहे? मला दर्शन दे. तू मला दर्शन दिलेच पाहिजे. करण नाहीं तर तू मला जन्माला तरी कशाला घातलेस?’ एक शीख भक्त एकदां मला म्हणाला, ‘देव दयामय आहे.’ मी झटले, ‘पण त्याला दयामय का म्हणायचें? तो आमचा जन्मदाता आहे. तो आमच्याशीं दयालूपणे वागला तर

॥ श्री साईनाथ प्रसन्न ॥

भास्कर लक्ष्मण नारेकर

नवीन फेशनप्रमाणे, सोन्या—चांदीचे, कल्चर मोत्यांचे दागिने तयार मिळतील व ऑर्डरप्रमाणे तयार करून दिले जातील. तेसेच श्री. साईबाबांची सोने—चांदीची लॉकेटसू व चांदीचे तयार फोटो मिळतील. एक वैल भेट देऊन खात्री करा. सुंदर फॅशनेबद्दल दागिने तयार करून ध्या.

१८४, ठाकुरद्वार रोड, मुंबई २.

त्यांत नवल तें काय ? आईबाप आपल्या मुलांची जोपासना करतात. त्यांचे हैं करणे दयशीलपणाचे ओह असें तुम्ही कधीं म्हणतां काय ? त्यांनी तरेच वागले पाहिजे. म्हणून आपण आपल्या मागण्या ईश्वरावर लादल्या पाहिजेत. तोच आपला सातापिता आहे. नव्हे काय ? मुलांने आपला वारसा मिळण्याचा हृष धरला नि त्या हळापाणी त्यांने तो मिळेपर्यंत अनेपाणी वर्ज्य केले, तर कायदेशीर काळापूर्वी तीन वर्षी आईबाप मुलाचा बांटा त्याच्या हवालीं करून मोकळीं होतात. किंवा मूल आईजवळ पैसा मागतें आणि पुढांपुढां म्हणतें, ‘आई ! मला दोन पैसे हवेत. देना मला दोन पैसे. मी पायां पदतों तुझ्या. मला दोन पैसे दे’ मग त्याची ती काकुळत पाहून व ती अधिक ऐकर्णे असऱ्ह होऊन आई मुलाच्या अंगावर दोन पैसे केंकते.

‘साधुसंगगाचा आणखी एक फायदा आहे. त्यांने माणूस नित्यानित्यविवेक कर्यायला शिकतो. ईश्वर हाच काय तो सत्य आहे. ईश्वर हीच एक नित्यवस्तु आहे. जग असत्य आहे, अनित्य आहे. असत्याकडे आपले मन घांच घेतांना आढळले की माणसांने नित्यानित्यविवेकाचा अंकुश टॉचून मनाला ताळ्यावर आणावै. हीती सौऱ उच्छ्वस शेजाच्याच्या आवारांतले केलीचे शाड उपटणार असें दिसतांच त्याला माहुताच्या अंकुशाचा प्रसाद मिळतो.’

एक शेजारी—‘माणसाला पापी वासना कां असतात ?’

भगवान्—‘ईश्वराच्या सूर्षीत सर्व तन्हेच्या गोष्ठी आहेत. त्यांने चांगलीं

तरशीच वाईट माणंसें उत्पन्न केलीं आहेत. आपल्याला सद्वासना तोच देतो आणि असद्वासनाहि तोच देतो.’

शेजारी—‘असें म्हणायचे म्हणजे मग आमच्या दुष्कृत्याबद्दल आसी जबाबदार नाहीं असें ठरते नव्हे काय ?’

भगवान्—‘पाप आपले फळ स्वतःच तथार करते. हा ईश्वरी कायदा आहे. मिरची चावली तर जिभेची आग आग होणारच. तासूच्यांत माशुर थोडा स्वैरपणे वागला होता. त्यामुळे मरणापूर्वी त्याला अनेक रोगांनी बेजार केले होते.

‘माणसाला हैं तशुण बयांत उमज्जत नाही. काली मंदिराच्या अंतर्भागांत लॅकडे जलतात ती मी लक्षपूर्वक पाहिलीं आहेत. प्रथम ओले लांकूडहि पेट घेते. त्याच्यांत फारसा ओलसरपणा आहे असें वाटल नाहीं. पण लांकूड बरेच जळलें म्हणजे त्यांतील सगळा ओलसरपणा टौंकाशीं गोळा होतो. नंतर तें पाणी लांकूडांतन बाहेर फुटते अणि आग विज्ञवून टाकते.

‘तसें माणसांने क्रोध, काम आणे लोभ यांच्याबद्दल सारले जागरूक राहिले पाहिजे. हनूमानाचे उदाहरण ध्या. रागाच्या भरात त्यांने लंका जाकून टाकली. अलेक्सिप त्याला आठवळीं कीं सीतामाई अशोकवनांत आहे. आणि मग ती आग काचित सीतेला झाल पौंचकील या भीतीने तो घरस्थर कांपू लागला.’

शेजारी—‘ईश्वराने दुर्जन कां निर्माण केले आहेत ?’

भगवान्—‘त्याची हळ्ळा. त्याची ही लीला आहे. ईश्वरी मार्येत विद्या आणि अविद्या या दोहोना अस्तित्व आहे,

काळोखाचीहि आवश्यकता असते. प्रकाशाचें संपूर्ण वैभव काळोखाच्या अस्तित्वामुळेच विशेष प्रत्ययास येत असतें. त्रोध, काम आणि लोभ ह्या अनिष्ट गोष्टी आहेत यांत मुळीच संशय नाही. मग ईश्वरानें त्या निर्माण कां केल्या? तर संतांना निर्माण करण्यासाठी. इंद्रियांवर जय मिळूनच माणूस संत होतो. आपल्या वासनांचें ज्याने पूर्ण नियमन केलें आहे अशा माणसाला काय अशक्य आहे? ईश्वरी कृपेने अशा माणसाला ईश्वराचा साक्षात्काराहि घडतो. परत कामाच्या प्रभावाने ईश्वराचा सृष्टीचा खेळ कसा अविरत चालू राहिला आहे पहा!

‘दुर्जनांचीहि गरज आहे. एकदां एका ठिकाणचीं कुळें अगदीं पिसाळलीं. मालकाला शेवटीं गोलक चौधरीला बोलावणे पाठवावें लागले. गोलक हा पहिल्या प्रतीचा मवाली. त्याचा सारा

कारभार असा कडक होता कीं त्याचें नुसतें नांव ऐकूनच कुळें चळचळ कांपत.

‘जगांत प्रत्येकाची गरज आहे. एकदां सीता आपल्या पतीला म्हणाली, ‘रामचंद्रा! अयोध्येतील प्रत्येक घर म्हणजे एकेक राजवाडा असें झालें तर किती छान होईल! ’ त्यावर राम म्हणाला, ‘पण प्रिये! सगळींच घरें दुमदार झालीं तर मग गवळ्यांचें काय होईल? ’ (हंशा) ईश्वरानें विविध वस्तु निर्माण केल्या आहेत. छायापूर्ण वृक्ष त्यानें निर्माण केलें आहेत आणि विषारी वेली व तणहि त्यानेंच निर्माण केलें आहे. जनावरांत चांगलीं वाईट सान्या तन्हेचीं जनावरे आहेत. वाघ आहेत, सिंह आहेत नि सर्पासारखे प्राणीहि आहेत.

शेजारी — ‘महाराज! गृहस्थाश्रम पाळूनहि ईश्वराचा साक्षात्कार करून घेणे माणसाला शक्य आहे काय? ’

॥ श्री साईनाथ प्रसन्न ॥ बॉम्बे सिल्हर शॉप

टेलिफोन ३८८६२

शुद्ध चांदीचा हरेक तन्हेचा माल बनविण्याचें व ऑर्डरप्रमाणे माल करून देण्याचें विश्वासलायक ठिकाण. त्याचप्रमाणे सोन्याचाही माल ऑर्डरप्रमाणे करून देण्यांत येतो. एकदां भेट देण्याची तसदी घेऊन खात्री करून घेण्याची विनंती आहे.

बा. गो. जुवेकर

मालक

गिरगांव, मांगलवाडी,

श्री धूतपापेश्वर प्रासाद, मुंबई नं. ४

॥ विमलेश्वर प्रसन्न ॥

भा. रा. रेवणकर सराफ

ठळकवाडी (बेळगांव)

सोन्या-चांदीच्या तयार दागिन्यांचे व्यापारी

आमचेकडे खडे, मोत्यांचे, सेटिंग्जचे, आधुनिक पद्धतीचे दागिने, लफ्फे, तन्मणी, नेकलेस इअर्रिंज वगैरे तयार होतात.

बाहेरगांवच्या व्यापान्यांचे ऑर्डरी-कडे विशेष लक्ष दिलें जातें.

भगवान्—‘खात्रीनें. पण मी आतां सांगितल्याप्रमाणे सत्संग ठेवून ठेवला पाहिजे. ईश्वरासाठी माणसानें अशु गाळले पाहिजेत. त्यानें मनाची अशुद्धता धुवून निघते आणि अशा विशुद्ध मनाला ईश्वरदर्शन घडते. चित्त हैं चिखलमाती लागलेल्या सुईसारख्यें असते व ईश्वर हा लोहचुंबकासारखा असतो. सुईवरचा चिखल कायम असेतो. वर ती सुई लोहचुंबकाकडे आकर्षित होत नाही. अशूनीं हा चिखल धुवून निघतो. काम, क्रोध आणि इतर दुष्प्रवृत्ति ह्या चिखलासारख्या आहेत. हा चिखल आणि संसारसुखाकडील ओढ अशूनीं धुवून नाहींशीं होतात. चिखल धुवून गेला कीं लोहचुंबक सुईला आपल्याकडे ओढून घेतो—म्हणजेच माणसाला ईश्वराचा साक्षात्कार घडतो. जे अंतःकरणाने पवित्र आहेत तेच कायते ईश्वराचे दर्शन घेऊं शकतात. तापानें आजारी असलेल्या माणसामध्ये जल-प्रमाण पुष्कळच असलेले तर तें नाहींसे होईपर्यंत त्याला नुसतें कोयनेल देऊन काय उपयोग ?

‘संसारांत राहूनाहि माणसाला ईश्वर-दर्शन कां होऊंनये ? पण मधां सांगितल्या-प्रमाणे सत्संग, नित्यप्रार्थना, त्याच्या कृपेसाठीं आक्रंदन आणि अधूनमधून एकांतवास ह्या गोष्टीं आवश्यक आहेत. प्रारंभी वाटेवरचीं रोपें ही कुंपण घालून राखावीं लागतात. नाहींतर गुरे ढोरे केव्हांच तीं फना करून उध्वस्त करून टाकतील.’

शेजारी—‘म्हणजे एकूण गृहस्था-

श्रमी माणसालाहि देवाचे प्रत्यक्ष दर्शन घडूं शकेल तर, होय ना ?

भगवान्—‘प्रत्येकाला मुक्ति खास मिळेल, पण माणसानें गुरुचा उपदेश प्रत्यक्ष आचरणांत उतरविला पाहिजे. नागमोऱ्या वळणांनीं जाऊं लागलै म्हणजे परत मार्गे फिरतांना प्रवाश्याचे हाल होतात. मुक्ति प्राप्त करून घेणे ही दीर्घीवधीची गोष्ट आहे. एकाच जन्मांत माणसाला क्वचित् मोक्ष संपादन करतां येणार नाहीं. क्वचित् अनेक जन्मांतरें होऊन गेल्यावर त्याला मुक्तिलाभ होईल. जनकासारख्या महर्षींनी सांसारिक कर्तव्ये पार पाडलीं. तीं कर्तव्ये करीत असतां त्यांच्या चित्तांत ईश्वर ध्यान सतत चालू असे. एखादी नर्तिका कुंभ वा तबके डोक्यावर घेऊन नाचत असली म्हणजे नाचतां नाचतांहि डोक्यावरील वस्तूचे तिचे भान सुटत नाहीं तसेंच ईश्वराचे भान अखंड राहिले पाहिजे. उत्तर हिंदुस्थानांतल्या स्त्रिया डोक्यावर पाण्याचे घडे घेऊन हंसत खेळत बोलत कशा चाललेल्या असतात तुम्हीं पाहिले नाहीं का ?’

शेजारी—‘आतां आपण गुरुच्या उपदेशाचा उल्लेख केला. गुरु आम्हांला कसा आढळेल ?’

भगवान्—‘कोणीहि सोम्यागोम्या गुरु होऊं शकणार नाहीं. इमारतीच्या लांकडाचा भलामोठा औंडका पाण्यावर तंरंगत असतो. तो जनावरेहि आपल्यावर पेलून नेऊं शकतो. पण लहान हलके लांकूड मात्र माणसाच्या भारानें तत्काळ स्वतः बुडते आणि त्या माणसालाहि

बुडवितें. म्हणून प्रत्येक युगांत मानव-जातीला शिकविण्यासाठीं परमेश्वर या जगांत अवतार घेऊन गुरुरूप धारण करीत असतो. सच्चिदानंद हाच काय तो एक खरा गुरु होय.

‘ शान म्हणजे काय ? जीवाचे स्वरूप काय ? ’ ईश्वरच काय तो एकमेव कर्ता आहे दुसरा कोणी नव्हे हें शान होय. मी कर्ता नाही. मी त्याच्या हातांतील केवळ साधन आहें. म्हणून मी म्हणतो, ‘ हे माते ! तूं यंत्री आहेस, मी केवळ

यंत्र. तूं गृही आहेस मी केवळ गृह. तूं सारथी आहेस मी नुसता रथ, तूं चालना देतेस त्याप्रमाणे मी चालतो. तूं करवितेस त्याप्रमाणे मी कर्म करतो. तूं बोलवितेस त्याप्रमाणे मी बोलतो. मी नव्हे ! मी नव्हे ! केवळ तूं ! केवळ तूं !’

प्राण कृष्णाच्या घरून निघून भगवान् कर्नल विश्वनाथ यांच्याकडे व तिथून मग लिली कॉटेजकडे रवाना झाले.

श्रीसाईबाबा शिरडी संस्थानांत विक्रीस असलेलीं पुस्तके

(१)	श्रीसाईसच्चरित	(मराठी)	किंमत	रु.	७-०-०
(२)	सच्चरित	(इंग्रजी)	„	„	४-०-०
(३)	दासगणूकृत श्रीसाईनाथ-स्तवनमंजरी		„	„	०-२-०
(४)	„	(अध्याय ४)	„	„	०-०-०
(५)	सगुणोपासना				०-३-०
(६)	प्रधानकृत पुस्तक (A glimpse of Indian spirituality)				
(७)	श्रीसाई-लीलामृत		„	„	१-०-०
(८)	श्री साई-सुमनांजली		„	„	२-०-०
(९)	कीर्तन-पंचक (श्री साईलीलांनी नटलेले)		„	„	१-८-०
(१०)	शीलघी	(शिरडी वर्णन)	„	„	०-१२-०
(११)	श्रीसाईबाबा-अवतार व कार्य		„	„	२-०-०
(१२)	श्रीसाई गीतांजली		„	„	०-२-०
(१३)	हिंदी श्रीसाईसच्चरित		„	„	४-८-०

वरील पुस्तके खालील पत्त्यावर मिळतील :—

- (१) सर कारकून, श्रीसाईबाबा शिरडी संस्थान, पोस्ट—शिरडी,
जि. अहमदनगर.
- (२) श्रीसाईबाबा शिरडी संस्थान, मुंबई ऑफिस : ईस्ट अँड वेस्ट इं.
कंपनी बिल्डिंग, ४९५५ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई १.

गुरुपद जगतीं या वैभवानेच डोले

— १ —

गुरुपद पुजियेले, सर्व देवादिकांनी
गुरुपद नमियेले, साधुसंतांदिकांनी
गुरुपद चुरुनीयां, कृष्ण संतुष्ट झाले
गुरुपद जगतीं या वैभवानेच डोले

— २ —

गुरुवरि हृषि निष्ठा ठेबुनीयां असावै
विसरूनि जग सारै, ध्यान त्याचै करावै
शरण गुरुस जातां, सोडुनीया अहंता
भवभयहि निवारी, सद्गुरु, सर्व चिता

— ३ —

सतत हृदयिं ध्यावा, सद्गुरु भक्तिभावै
करुनि बहुत सेवा, त्याजला आळवावै
गुरुपर्दि स्थिर वृत्ती, सर्वदा ठेबुनीयां
सुखद गुरुकृपेची मेलवावीच छाया

— ४ —

गुरुचरणरजाची श्रेष्ठता सर्व-मान्य
म्हणुनि शरण जावै, होउनीयां अनन्य
गुरुचरणप्रसादै होतसे आत्मज्ञान
परमसुखद ब्रह्मी सिद्ध होई विलीन

— ५ —

गुरुमुख प्रसवे जे अमृताचेच बोल
श्रवण करुनि तृप्ती अंतरीं होय खोल
झुळ झुळ जणुं वाहे जान्हवी अमृताची
सुखद अतुल गोडी सद्गुरु-वैखरीची

— श. वा. दाते, माणगांव

सुश्लोकगीता

: अनुवादक :

वि. के. छत्रे

गीतानुवादे जरि या कुणाला
गीताशय स्वल्प कलून आला
संतोष झाला जरि अंतरास
होई मला नी जगदीश्वरास

×   ×   ×

गीतार्थ चित्तीं दृढची ठसावा
ठसून तो आचरणीहि यावा
म्हणून झालीं कविता—प्रवृत्त
कर्ता खरा श्रीहरि मी निमित्त

श्रीमद्भगवद्गीता अध्याय १५ वा

ज्या, खालीं शाखा, वर मूळ राही
संसार—वृक्षा व्यय त्या न काहीं ।
पार्थी, जया चारहि वेद पाने
या जाणता वेद यथार्थ जाणे ॥ १ ॥

ज्यांची वाढ गुणांमुळे, विषय हा ज्यांना फुटे अंकुर
शाखा या तरुव्या, अशा पसरल्या, खालीं तशा त्या वर
कर्मापांशि अखेर, पंडुकुमारा, जीं येउनी पोंचतीं
ऐशीं, मानवलोकि या, पसरलीं मूळे बहू खालीं ॥ २ ॥

तो दृश्यरूपांत दिसे न कोठे
आधार वा आदि, न अंत त्याते ।
मूळे तयाचीं रुतलीं सखोल
वैराग्यशळें निपटीं समूळ ॥ ३ ॥

जगत्पसारा रचिला जयाने
जातां जियें मागुति नाहिं येणे ।
'मी आसरा त्या पुरुषास मार्ग'
म्हणून त्या शोधित, चाल मार्ग ॥ ४ ॥

गेला तो अभिमान, मोह, रमती आत्म्यांतची जे सदा
जे निष्काम, न लिस होति जन जे आसक्ति—दोषे कदा

द्वंद्वे तीं सुखदुःख नामक न ज्या कीं सर्वथा बाधती
पार्थी अव्यय त्या पदाग्रति जन ज्ञानीच ते पावती ॥ ५ ॥

जें दाखवाया न शके रवीही
न चंद्र वा पावक दीप तोही ।
जातां जिथे मागुति ये न कोणी
तें स्थान माझे परमोच्च मानी ॥ ६ ॥

जो सर्व कालीहि वसे असा तो
मदंशाची भूवरि जीव होतो ।
स्वाभाविका पांचहि इंद्रियाते
आकर्षुनी घेइ तथा मनाते ॥ ७ ॥

धरीतसे देह यदा नवा तो
वा टाकुनी तो दुसऱ्यांत जातो ।
नेई तदा संगति इंद्रियांस
फुलांतुनी वायु जसा सुवास ॥ ८ ॥

डोळे त्वचा जीभ नि नाक, कान
तसें सहावें मन यांत ठाण ।
मांडून तेथे बहुत—प्रकारे
भोगीतसे हा विषया पहा, रे ॥ ९ ॥

देह त्यजी वा करि वास देहीं
भोगीतसे जो विषया गुणाही ।
अज्ञानि लोकांस दिसेचिना तो
ज्ञानीजना स्पष्ट परी दिसे तो ॥ १० ॥

प्रयत्न ज्यांचा परि योग—युक्त
त्याना दिसे तो स्थित आपणांत ।
विचार—संस्कार न कांहिं ज्यांते
यलेहि ते ओळखतीं न याते ॥ ११ ॥

साज्या जगा या करिते प्रदीप
जें तेज ऐसें दिसते रवीत ।
चंद्रांत जें अग्रित जें तथाही
माझोचि तें हें समजून राही ॥ १२ ॥

प्रवेश पृथ्वींत करुन, पार्था
तेजे करीं धारण मीच भूतां ।
मी होऊनी चंद्र वनस्पतीना
पाजीतसे सोमरसां, पहा ना ॥ १३ ॥

मीच स्वये सर्वहि जीवदेहीं
घेऊन वैश्वानररूप राहीं ।
अपान नि प्राण, समान—वाते
मी अन्न टाकीं पचवून तेथे ॥ १४ ॥

साप्या जनांच्या हृदयीं वसें मी
ज्ञानस्मृती देउन नाशिही मी ।
वेदज्ञ मी, धुंडिति ते मलाच
वेदात कर्ताहि तथैव मीच ॥ १५ ॥

द्विविध पुरुष पार्था या जगामाजि पाही
'क्षर' पुरुष विनाशी, 'अक्षरा' नाश नाही ।
'क्षर' सकलहि भूते, मूल त्यांचे जयांत
म्हणति 'पुरुष' त्याते 'अक्षर' ज्ञानवंत ॥ १६ ॥

निराळा या दोन्हीहुन पुरुष तो उत्तम खरा
अशा त्या, हे पार्था, म्हणती परमात्मा प्रभुवरा
वसे तो पाताळीं, सुरभुवनि तैसा महिवरी
त्रिलोका व्यापूनि; व्ययराहित, तत्पौष्ण करी ॥ १७ ॥

पुरुष जो 'क्षर' पार तयाहुनी
पुरुष 'अक्षर,' उत्तम त्याहुनी ।
म्हणुनि वेद नि लोक अशा मला
म्हणति 'हा पुरुषोत्तम आगळा ॥ १८ ॥

अशा मला जो पुरुषोत्तमास
जो जाणतो तोडुनि मोहपाश ।
जाणावया त्या उरले न कांहीं
तो सर्वभावे मम भक्त होई ॥ १९ ॥

निवेदिलें जैं तुज शास्त्र आतां
 तें गुह्य गुह्यांतील शुद्ध पार्था ।
 हैं चांगलें जो समजून घेर्ह
 तो जाणता नीं कृतकृत्य होई ॥ २० ॥

अध्याय १६ वा

निर्भयत्व, मनः शुद्धि, यज्ञ; दान, पवित्रता ।
 अभ्यास आत्म विद्येच्चा, त्याग, शांति, निर्गर्विता ॥
 धैर्य, तेज, क्षमा, लज्जा कुकर्मी, सत्य संयम ।
 सरलत्व, दया भूती, आहिंसा, हे अरिंदम ॥ १ ॥
 स्थैर्य तें कर्मयोगी नी ज्ञानयोगांत वर्ततां ।
 अभाव क्रोध लोभाचा चहाडीचाहि तो तथा ॥ २ ॥
 अचांचल्य नि अद्रोह, तप, मार्दव, भारता ।
 गुण हे लाभती दैवी संपत्तीमाजि जन्मतां ॥ ३ ॥
 अहंता, ढोग, अज्ञान, क्रोध, गर्व, कठोरता ।
 लाभती आसुरी—नामे संपत्तीमाजि जन्मतां ॥ ४ ॥
 दैवी संपत्ति ने मोक्षा, निबद्ध करि आसुरी ।
 दैवीत जन्मलासी तुं, पार्था, शोक न, बा करी ॥ ५ ॥
 प्राणि द्विविध लोकीं या, दैव आणिक आसुर
 वर्णिले दैव विस्तारें, आतां तुं ऐक आसुर ॥ ६ ॥
 करावैं काय? टाकावैं काय? आसुर नेणती ।
 पवित्र ते न, सत्यत्वे, सदाचारे न वागती ॥ ७ ॥
 म्हणती ते निराधार, जग, खोटें, निरीश्वर ।
 ज्ञाले अन्योन्य—योगें ना; हैं न भोगार्थ; कां तर? ॥ ८ ॥
 अंगीकारुनि ही दृष्टी, नष्ट नी जडधीं किती
 क्रूरकर्मी क्षयासाठी जगाच्या रिपु जन्मती ॥ ९ ॥

मत ढोंगी नि मानी ते काम दुष्कूर सेविती
 भलर्ते कल्पुनी मोहें, पापकर्मी प्रवर्तती ॥ १० ॥
 मरेतो भोग—चितेने सदा व्याकुळ ते मनी ।
 कामोपभोगसका त्यां तेंचि सर्वस्व जीवनी ॥ ११ ॥
 आशेते गुंतले; काम—क्रोधांची धरुनि संगति
 धन-संचय अन्याये भोगार्थ करु इच्छिती ॥ १२ ॥
 हे मी मिळविले आज, उद्यां मी मिळवीन तें ।
 द्रव्य हे एवढे माझें, मिळणार मलाच तें ॥ १३ ॥
 वाधिले शत्रुला या मी, निर्दलीनहि आणखी
 शास्ता मी सिद्धभोक्ता मी, मी बलाढ्य असें सुखी ॥ १४ ॥
 संपन्न कुलवान् माझ्यासम कोण? करीन मी
 यज्ञ, दान, मजा ऐसे अज्ञाने भ्रान्त जे तमी ॥ १५ ॥
 कल्पना—भ्रान्त, भोगांत सक्त, मोहांत गुंतले
 अपवित्र नरकीं, पार्था, पडती; काय चांगले? ॥ १६ ॥
 आत्मश्लाघी, धने माने मत गर्विष्ट आणिक
 करिती यज्ञ नांवाचे दंभे अविधि—पूर्वक ॥ १७ ॥
 अहंकार—बल—क्रोध—काम—गर्वांचिया भरे
 माझा स्व—पर—देहांत करिती द्वेष मत्सरे ॥ १८ ॥
 देष्टया अशुभकर्मी त्या क्रूर ऐशा नराधमा
 पापयोनीतची टाकीं संसारी नित्य, न क्षमा ॥ १९ ॥
 जन्मोजन्मीं असे मूर्ख आसुरी योनि पावती
 माझ्या प्राप्तीविना जाती उत्तरोत्तर खालती ॥ २० ॥
 तीन हीं नरकद्वारे नाशा कारण आपुल्या
 काम क्रोध तिजा लोभ, त्यजावे, वा म्हणून त्या ॥ २१ ॥
 अंधाच्या या, तिन्ही द्वारांमधूनी सुटतां नर
 लागे कल्याण—मार्गाला; पावे सद्गति नंतर ॥ २२ ॥
 शास्त्रोक्त—विधि सोडूनी करी वाटेल जें मना
 लाभे सिद्धि न, त्या, सौख्य न च सद्गति, अर्जुना ॥ २३ ॥
 मानीं शास्त्र म्हणूनी तुं कार्यकार्थ कळावया
 शास्त्राज्ञा जाणुनी कर्म तुं करावैस लोकिं या ॥ २४ ॥

अध्याय १७ वा

अर्जुन म्हणाले:—

श्रद्धायुक्त असूनी शास्त्रविधी टाकुनी यजन करिती ।
त्यांची सात्त्विक, राजस कां तामस, सांग, माधवा, वृत्ति ॥ १ ॥

श्रीभगवान म्हणाले:—

जीवांत स्वाभाविक, पार्थी, तीन प्रकारची असते ।
श्रद्धा,—सात्त्विक—राजस तामस ती केवि, ऐकूनी घेते ॥ २ ॥
श्रद्धा प्रकृतिप्रमाणे वास करी सहज जीवमात्रांत ।
श्रद्धामय पुरुष, जशी ती, तो तैसा, असाच सिद्धांत ॥ ३ ॥

सात्त्विक पूजिती देवांते ।
राजस राक्षस—यक्षांते ।
भूत—प्रेत—पिशाचांते ।
तमोगुणी ॥ ४ ॥

ढोंगी नि अंहकारी, काम—प्रेमे बळावले बहुत ।
जे जन शास्त्रोक्त विधि त्यजुनी तप उग्र फार करितात ॥ ५ ॥
देहस्थ पंचभूतां, अंतःस्थ मलाहि कष्ट देऊन ।
अविवेकीं ते, त्यांचा निश्चय दृढ तरिहि आसुरी, जाण ॥ ६ ॥
आहार प्रिय सर्वा, त्याचे तीन प्रकार, त्यां परिस
तप—यज्ञ—दान यांचे, पार्थी त्यांतील भेद तुं परिस ॥ ७ ॥
जे प्रीति, आयु, सुख, बल, आरोग्य नि सत्त्व नित्य वाढविती
स्थिर, स्थिर, तोषद ते, रसमय आहार सात्त्विका रुचती ॥ ८ ॥
कटु, रुक्ष, आम्ल, खारट, तिखट नि अत्युष्ण दाह जे करिती
ते दुःख—शोक—रोगा कारण आहार राजसा रुचती ॥ ९ ॥
दुर्गंधियुक्त, नीरस, उच्छिष्ट, शिळे तसें निवालेले
प्रिय अन्न तामसाते, यज्ञासाठीं अयोग्य जें झाले ॥ १० ॥
पाकूनि शास्त्रविधिजो, कर्तव्य म्हणून यज्ञ करितात
शांत मने, न फलाशा धरितां, सात्त्विक तयास म्हणतात ॥ ११ ॥
धरुनि फलाकांक्षा जे, केवल दंभार्थ यज्ञ करितात
ऐश्वर्य दाखवाया, ‘राजस’ ऐसे तयास म्हणतात ॥ १२ ॥
विधि, मंत्र, दान भोजन तर्पण यांवीण यज्ञ जो केला ।
श्रद्धा नसतां हृदयीं, ‘तामस’ म्हणतात, अर्जुना त्याला ॥ १३ ॥

देव—द्विज—गुरु—विद्वान् यांची पूजा शुचित्व या म्हणती
 ‘तप शारीर’ आहिंसा, सरलत्व, ब्रह्मचर्य, सांगाती ॥ १४ ॥
 सत्य प्रिय हितकर ही भाषण, बोचेल जें न पर—हृदया
 स्वाध्यायाभ्यास, असे ‘वाङ्मय—तप’ बोलिले असे, विजया ॥ १५ ॥
 सौम्यपणा नि मनाचा निग्रह आणि प्रसन्नता, मौन
 भावाची निर्मलता, ‘मानस तप’ म्हणति या, सख्या, जाण ॥ १६ ॥
 परम श्रद्धेने या त्रिविध तपाचे घडे अनुष्ठान
 समबुद्धीने, ‘सात्विक’ म्हणती त्याते, जिथे फलाशा न ॥ १७ ॥
 साधक—जन दंभाने करिती सत्कार—मान पूजार्थ
 ‘राजस’ म्हणतो ऐशा, चल नी आस्थिर तपास, हे पार्थ ॥ १८ ॥
 कष्टुनि केले जाते, मूर्खपणाने दुराग्रहानेही
 नाशावया परा वा ‘तामस’ म्हणतात त्या तपा पाही ॥ १९ ॥
 व्यायास हवे म्हणुनी, न करी उपकार, त्या दिले जाई
 तें दान होय ‘सात्विक’ सत्पात्री, सुस्थली नि जें समयी ॥ २० ॥
 तें दान होय ‘राजस’ जें फेडायास पूर्व उपकार
 वा भाविलाभ लक्ष्मुनि, देतां जें कष्ट वाटती फार ॥ २१ ॥
 भलत्या स्थली, अवेळी आणि अपात्री, न ठेवितां मान
 अवहेलन—पूर्वक जें, तें ‘तामस’ दान, अर्जुना, जाण ॥ २२ ॥
 निर्देश ब्रह्माचा ‘ॐ तत् सत्’ त्रिविध यापरी करिती।
 तेणे पूर्वी वेद ब्राह्मण नी यज्ञ निर्मिले असती ॥ २३ ॥
 ‘ॐ’ ऐसे उच्चारुनि, यास्तव, तप—यज्ञ—दान—कर्माते ।
 प्रारंभिति विधिपूर्वक, ते नित्य, ब्रह्मलालसा ज्याते ॥ २४ ॥
 ‘तत्’ ऐसे उच्चारुनि फल भोगेच्छा धर्मनि न मनात ।
 यज्ञ—तपो—दानादिक बहुविध कर्म सुमुक्षु करितात ॥ २५ ॥
 आस्तित्व, साधुता, याअर्थी ‘सत्’ शब्द याजला जातो ।
 निर्देशाया मंगल कर्माहि योग्य शब्द तो ठरतो ॥ २६ ॥
 तप, यज्ञ, दान यांत स्थिरता जी तीस ‘सत्’ असे म्हणती
 जें कर्म न्यांजसाठी त्यालाही ‘सत्’ असेच वा, म्हणती ॥ २७ ॥
 दान, हवन, तप, कर्म, श्रद्धेवांचूनि जें असे केले
 म्हणती त्यास ‘असत्’, फल त्याचे परलोकिं वा इथे न मिळे ॥ २८ ॥

श्री ज्ञानेश्वर - जीवन

कै. वाडमयप्रभु खं. स. त्रिलोकेकर शिरोमुखी

प्रकरण ८ वें

रेख्याच्या तोंडीं वेद !

ज्ञानेश्वरांच्या चरित्रांत चमत्कारांचा भाग आला कीं लेखक कांहीं लेखक शंकित होतात. त्यांच्यामते ज्ञानेश्वर हे चमत्कारांच्या नादीं लागणारे नव्हते. ही गोष्ट खरी पण एवढ्यावरूनच ते चमत्कार मुळीं ज्ञालेच नाहींत किंवा कोणीतरी 'रेढे' नांवाच्या माणसाकडून ज्ञानेश्वरांनी वेद बोलविलें असतील असासुद्धां प्रवाद कांहीं लेखक करितात. भौतिक शास्त्राप्रमाणेंच चमत्कारांच्या घटना ह्या अतींद्रिय अशा शास्त्राच्या सिद्धीनें होतात हे तत्त्व ज्ञानेश्वरांना मान्य होतें. एकाद्या शास्त्राचें लेखकांचें अज्ञान ही कांहीं त्या शास्त्राची खरी कसोटी नाहीं. उलट अशा विवक्षित शास्त्रांत मुळींच गति नसलेल्या लेखकांची मते सरसहा चुकीची ठरतील हें उघड आहे. अशा परिस्थितींत आधुनिक, विशेषतः प्राध्यापक लेखकांनी सारे चमत्काराचे प्रसंग जसेच्या तसे देऊन आपले कर्तव्य करणे हें खरोखर सत्यास धरून ठरेल. नाहींतर त्या संकलिप्त चरित्राचें मुळचें स्वारस्य लोपले जाऊन त्यांतील काव्याचा रसभंग होईल. हा दोष दाळण्यासाठीं श्रीज्ञानेश्वर महाराजांच्या चरित्रांतील सारे चमत्कार जशाच्या तसेच देणे हेंच उचित होय. प्रस्तुत प्रबंधांत ह्याच मार्गाचें अवलंबन केलें आहे.

निवृत्ति ज्ञानेदेव पैठणास गेले, पैठण म्हणजे पांडित्यांचे म्हेहरघर. निवृत्ति-ज्ञानेदेवांच्या मनांत शुद्धिपत्र मिळविण्या-पेक्षां पैठणाच्या पंडितांचे पांडित्य अजमावयाचें होतें. वादविवादांत ह्या आलंदीच्या पोरांना आपण चुटकीसरसे मारूं अशी पैठणाच्या ब्रह्मवृद्धास खुमखुमी होती. पण ज्ञाले उलट ! निवृत्ति ज्ञानेदेवांनी पैठणाच्या पंडितांचा सपशेल पराभव केला. दोन्हीं पक्षांनी वादाच्या प्रूरंभीं जर आपापल्या मशाली लावल्या असत्या तर पैठणाच्या ब्राह्मणांना खास आपली मशाल विज्ञवावी लागली असती. वादांत जरी कोणी कितीहि पराभूत ज्ञाला तरी पूर्वग्रह जर बळकट असले तर आपला दुराग्रह सोडीत नाहीं. त्याच्यप्रमाणे पैठणाच्या ब्राह्मणांना सत्य कळले होतें पण वळले नव्हतें. कसें वळणार ? त्यांना कांहीं निवृत्ति-ज्ञानेदेवांप्रमाणे आपल्या चरितार्थावर तुळशीपत्र ठेवून संन्यास ध्यावयाचा नव्हता. पैठणाच्या ब्राह्मणांनी त्यांना शुद्धिपत्र देण्याचें साफ नाकारले आणि तुम्हीं ह्यापुढे ईश्वर भजनांत कालक्रमण करा असा उपदेश केला. पोटाच्या मार्गे लागलेल्या ह्या प्रापंचिकांकडून ह्या भावंडांना असा उपदेश व्हावा हेंच आश्र्य होय, पण पैठणाच्या कावळ्यांनी आलंदीच्या ह्या परमहंसांना हा उपदेश दिला,

हे ऐतिहासिक सत्य होय. पैठणच्या ब्राह्मणांनी निवृत्ति-शानदेवांना शुद्धिपत्र दिले असा जो सर्वंत्र गवगवा केला तें हे शुद्धिपत्र! ह्याला शुद्धिपत्र म्हणून मोठे गोडस नांव ठेवून तत्कालीन ब्राह्मणांनी आपल्या अन्यायावर सारवण घातले. एरव्ही सत्ता, स्वार्थ आणि पूर्वग्रहाला बळी पडलेल्या माणसांनी दिलेल्या शुद्धिपत्राला शुद्धिपत्राएवजी 'बेशुद्धिपत्र' असेच म्हणावें लागेल. ब्राह्मणांनी ह्या भावंडांना शुद्धिपत्र तर दिले नाहीच पण त्यांच्या नांवावर विदुषकी कोऱ्या करून त्यांची उर मात्र खूप केली. एक त्यांना दगड मारण्याचीच काय ती बाकी ठेविली होती. टवाळ लोक हीं भावंडे रस्त्यांतून जात असतां त्यांच्या मार्गे लागले. त्यापैकी एकानें ज्ञानेश्वरासु त्यांचे नांव विचारले. तें ऐकतांच तो भिस्किलपांगे म्हणाला 'काय ज्ञानेश्वर! काय पण नांव ज्ञानेश्वर! अरे, हा वघ हल्या चालला आहे ना, त्यांचे पण नांव ज्ञानेश्वरच आहे, मग तुम्हांत नि त्यांच्यांत फरक काय? त्यावर 'कांहींच नाहीं.' असें ज्ञानेश्वरांनी उत्तर दिले. त्यावर दुसरा एक इसम पुढे होऊन 'कायरे, ह्याच्या पाठीवर फटके मारले तर तुझ्या पाठीवर त्यांचे वळ उठतील, नाहीं का?' असें म्हणून त्यानें त्या रेड्याच्या पाठीवर प्रहार केला. लगेच ज्ञानेश्वरांनी आपल्या पाठीवर त्या कोरड्याच्या प्रहाराचा वळ उठविलेला त्यांना दाखविला. हें पहातांच पुढची टवाळ मंडळी घावरून मार्ग सरली, पण त्यांत कांहीं अगदी निगरगड असे लोक होतेच. त्यापैकी एकजण पुढे होऊन म्हणाला 'अरे, जर तुझ्यांत नी ह्या रेड्यांत जर कांहीं फरक नाहीं तर हा वेदसुद्धां म्हणेल, नाहीं का? ह्यावर निवृत्तिनाथ आणि शानदेव ह्यांच्यांत नेत्रसंकेत झाले. सिद्धीच्या जोरावर ज्ञानेश्वरांना जरी काय वाटेल तें करणे

शक्य असले तरी सद्गुरुच्या आजेशिवाय तें तसें करणे योग्य नव्हते. पण निवृत्ति नाथांनी नेत्रसंकेतानें आजा देतांच, त्या निगरगड माणसास ज्ञानेश्वर महाराज म्हणाले, 'तुमची ब्रह्मवृद्धाची जर इच्छा असेल तर काय होणार नाहीं?' हा रेडासुद्धां वेद बोलेल.' हे शब्द ज्ञानेश्वरांच्या तोंडून निघतांच तो रेडा खरोखरच वेद म्हणून लागला. ते टवाळ लोक तोंडे 'आ' वासून हा चमत्कार पाहूं लागले! त्याचे उच्चार देखील इतके स्पष्ट व शुद्ध कीं ते ऐकून त्या टवाळ विप्रांना देखील लाज वाढूं लागली. निरंजन माधवांनी ह्या प्रसंगाचे 'जै अग्रिमीले स्वर युक्त बोले। हे ऐकतां विस्मित विप्र झाले। कांहीं यजुर्वेद साम कांहीं। ऐसा न ये सुस्वर सामकांहीं' ह्या शब्दांत छान वर्णन केले आहे. हा चमत्कार पैठणांत माघ शुद्ध ५ शके १२०९ त घडला. सर्व लोक आश्रयंचकित झाले. कांहीं भाविक लोक तर निवृत्ति-शानदेवांचे पाया पडण्यास पुढे सरसावले. पण ही कांहीं भावंडे ज्ञपाशप पावले टाकीत त्या गर्दीतून दूर गेली. दिव्य नाथपरंपरेतत्या ज्ञानेश्वरांना रेड्याच्या तोंडून वेद बोलविणे थोडेच अवघड होतें! पैठणांत ह्या भावंडांची कीर्ति हां हां म्हणतां वाढली, एक ब्राह्मणांची ह्यांच्यावर फार भक्ति जडली, त्यानें ह्या भावंडांस आपल्या वडिलांच्या श्राद्धाच्या दिवशीं भोजनाचे आमंत्रण दिले. ह्या भावंडांना आवळंदीच्या ब्राह्मणांनी वाळींत टाकल्यापासून ब्राह्मणांच्याकडले असें हें पहिलेच आमंत्रण होय. निवृत्ति नाथांच्या कृपेने श्राद्ध समयीं प्रत्यक्ष त्या ब्राह्मणाच्या वडिलांनी त्यांस दर्शन देऊन भक्तीचा लाभ दिला. ही कीर्ति ऐकून हक्क हक्क दूर दूरच्या गांवांहून मंडळी ह्या भावंडांच्या दर्शनास येऊं लागली.

पं. जवाहरलाल नेहरूचे जन्मरहस्य

दत्ता भराठे

भारताचे पंतप्रधान पं. जवाहरलाल नेहरू यांच्या जन्मासंबंधीं दिल्लीचे एक उर्दू पत्र 'शोशेर पंजाब' याच्या एका अंकामध्ये एक अत्यंत विस्मयजनक कथा प्रसिद्ध करण्यांत आली आहे. पं. मदनमोहन मालवीय यांनी लिहिलेल्या एका पत्रामध्ये ही विलक्षण कथा वर्णन करण्यांत आली असून, हे पत्र उपलब्ध झालेले आहे. पं. मालवीय यांनी आपल्या त्या पत्रांत वर्णन केलेली हकीकत पुढील-ग्रमाणे आहे :

एका वेळी पं. मदनमोहन मालवीय, पं. दीनदयाळ शास्त्री आणि पं. मोतीलाल नेहरू हे तिघेजण हृषीकेशाला गेले होते. सुकाळ-संध्याकाळीं आसपासच्या पहाडां-मधून हिंडून तेथें आढळणाऱ्या योगी-जनांचे दर्शन घ्यायचे, असा तिघांनी परिपाठ ठेवला होता. एक दिवशी संध्याकाळीं हे तिघेजण फिरायला गेले. असतांना एका झाडावर एक जटाधारी योगी समाधिस्थ असा बसलेला त्यांना आढळला. झाडाच्या अगदीं खालच्या डहाळीवर मातीचे एक भांडे बांधून लटकत ठेवलेले त्यांना दिसले. त्यांनी आसपास चौकशी केली, तेव्हां त्यांना असें समजले की, तो योगी सैदैव झाडावरच रहातो, झाडावरच बसून

ध्यानधारणा करतो, समाधि लावतो. पहांटे झाडाखालीं उतरून तो गंगास्नान करून येत असे आणि नंतर दिवसरात्र त्याचा मुक्काम त्या झाडावरच असे. झाडाच्या त्या खालच्या डहाळीवर लटकावलेल्या भांड्यांत कोणी कांहीं खाण्याची वस्तु टाकली तर तेवढी खाऊन तो योगी निर्वाह करीत असे. भांड्यांत कोणी कधीं कांहींच टाकले नाहीं तर तो योगी आनंदानें उपाशी रहात असे !

ही हकीकत ऐकल्यावर या तिघांचे कुतूहल अत्यंत वाढले. त्या योग्यांचे दर्शन घ्यायचे त्यांनी ठरवले. दुसऱ्या दिवशीं सकाळींच उठून हे तिघेहि त्या योग्यांचे दर्शन घेण्यासाठी गेले. योगी त्या वेळीं तेथें नव्हता. तो स्नान करायला गेला होता. कांहीं वेळानें पाण्यानें भरलेला एक कमंडलू घेऊन तो योगी परत आला. तपश्चर्येनें त्या योग्यांचे शरीर कूश झालेले असले तरी, त्याच्या मुद्रेवर अलौकिक तेज चमकत होते. तो जवळ येतांच या तिघांनी पटकन् उठून त्याला आदरानें प्रणाम केला. योग्यांनें त्यांच्या प्रणामांचा स्वीकार केला आणि विचारले, 'काय पाहिजे तुम्हांला ?'

पं. मालवीयांनी पं. मोतीलाल नेहरू यांच्याकडे बोट दाखवून म्हटले—

‘यांना मुलगा नाही. तो त्यांना हवा आहे.’

त्या योगानें पं. मोतीलालजीकडे एक दृष्टिक्षेप केला आणि तो म्हणाला—

‘यांना हवा आहे खरा, पण यांच्या नशिबांत मुलगा नाही !’

त्यावर पं. दीनदयाळ चटकन् म्हणाले,

‘आपण महा योगी आहांत. अशक्य गोष्टी शक्य करून दाखविण्याचें आपल्या-मध्यें सामर्थ्य आहे. आपण जर दया केली नाही तर दुसरा कोण करू शकेल ?’

यानंतर पं. दीनदयाळ शास्त्री यांनी भराभर शास्त्रांतून प्रमाणे देण्यास सुरुवात केली आणि असें सिद्ध करून दाखविलें की महायोग्याला कांहाहि अशक्य नाही ! अशा स्थिरीत दुसऱ्यावर उपकार करण्याची संधि आली असतांना तो करण्याबाबत कांकू करणे हें युक्त नव्हे, असें दीनदयाळ यांनी शास्त्रप्रमाणांनी दाखवून दिले.

योगी कांहीं बोलला नाही. थोडा वेळ स्तब्ध बसून राहिला. नंतर त्यानें आपल्या कमंडल्यातून पाणी घेऊन तें तीन वेळां जमिनीवर आणि नंतर मोतीलाल नेहरू यांच्या मस्तकावर शिंपडलें. पण शिंपडल्यावर त्या तिघांना उद्देशून तो योगी म्हणाला,—

‘तुम्ही लोकांनी माझ्यावर मोठा अन्याय केला आहे. आज माझ्यापाशीं कांहींहि शिळ्डक उरलेले नाहीं ! सर्वस्व जाऊन मी कफळक बनलें ! मागच्या अनेक जन्मांत कठिण तपश्चर्या करून

जें फळ मी संपादन केले होतें तें सर्व आज तुम्ही माझ्यापासून हिरावून घेतले आहे !’

हें बोलत असतांना त्या साधूचा चेहरा निस्तेज होऊन गेला. हे शब्द बोलल्यावर तो साधू कांहीं वेळ स्तब्ध उभा राहिला, आणि नंतर झाडावर चढून गेला. मालवीय, मोतीलाल आणि दीनदयाळ हे परत आपल्या निवासस्थानीं आले.

दुसऱ्या दिवशीं हे तिघेजण परत त्या योग्याच्या ठिकाणाकडे गेले. पहातात तों त्या झाडावर तो योगी नव्हता ! झाडाखालीं त्या योग्याचें शब जमिनीवर पडलेलें त्यांना आढळून आले ! आपल्या तपश्चर्येचें सर्व फळ त्या योग्यानें मोतीलाल नेहरूना देऊन टाकले होतें !

प्रसंगानंतर लगेच हे तिघेजण हृषी-केशावून परतले.

दहा महिन्यांनीं मोतीलाल नेहरूच्या वरांत एक पुत्ररत्न जन्मास आले. मोतीलालजींनीं या मुलाचें नांव जवाहरलाल असें ठेवले.

आज पं. जवाहरलाल नेहरूच्या कीर्तीचा प्रकाश साच्या जगभर फांकून राहिला आहे. एवढी अनन्यस। रणकीर्ति मिळवून देणारे जें अलौलिक कार्य पं. नेहरूच्या हातून आजवर घडलें आहे, तें कार्य म्हणजे मोतीलाल नेहरूवर कृपा करणाऱ्या त्या महान् योग्याच्या जन्मजन्मांतरीच्या कडक तपश्चर्येचें तर फळ नव्हे ?

(मासिक ‘नवल’ वरून)

मार्च १९५८

या महिन्यांत श्रीसाईं दर्शनासाठी बाहेरगांवची भक्तमंडळी नेहमी-प्रमाणे बरीच आली होती. कांही कलाकारांनी श्रीपुढे हजेरी दिली ती स्वालीलप्रमाणे.

कीर्तन—श्री. श्री. वा. ऊर्फे बाबुराव देव, वकील, ठाणे. ह. भ. प. तुकारामबुवा आजगांवकर, श्री. ह. भ. प. सौ. यसुनावाई पंढरपूरकर, श्री. ह. भ. प. पोपटबुवा लोहणेरकर, श्री. मराठे (सं. गवई)

प्रबन्धन :—श्री. दयानंद स्वामी श्रीनाथमठ (नेवासा बुद्रुक). मुनि श्रीसंत बालाजीमहाराज (अहमदाबाद).

गायन :—श्री. कृष्णराव वळ्हाडकर, मुंबई. श्री. हरके गुरुजी, भिंगार. श्री. देवासकर, मुंबई. श्री. रमेशबाबू, नगर. जे. जी. शेख, सोलापूर. श्री. शकुंतला लाखे. श्री. छबु लाखे. श्री. मधुकर सावलाराम, धुळे. श्री. विमल गव्हाणकर मुंबई. अबदुल रहिमान खाँ, फत्ते खाँ, आमातुल्ला खाँ, पतियाळा, रसूलभाई लालभाई, खानदेश.

नामदार श्री. पाटसकर, राज्यपाल (मध्यप्रदेश) श्रीचे दर्शनास येऊन गेले.

संस्थान धर्मार्थ दवाखाना या महिन्यांत सुरु झालेला आहे. नवीन डॉक्टर श्री.

कीर्तांकर, मुंबई, यांचे देखरेखीखाली सुरु झाला.

श्रीरामनवमी उत्सव

प्रतिवर्षप्रिमाणे येथे श्रीरामनवमी महोत्सव थाटामाटाने साजरा झाला.

शुक्रवार, चैत्र शुक्र ८ (ता. २८ मार्च) या दिवशी नेहमीच्या कार्यक्रमाव्यतिरिक्त सामुदायिक रीत्या भक्तांनी पूजा अभिषेक वैग्रे पूजन-विधि केले. दोन प्रहरी ४ ते ७ पर्यंत ह. भ. प. अनंत दामोदर आठवले यांचे सुश्राव्य कीर्तन झाले. रात्री श्रीच्या रथाच्या गांवांतून मिरवणूक निवाली आणि अनेक कलाकारांनी हजेरी दिली.

शुक्रवारी सकाळी ९॥ वाजत्यापासून दुसऱ्या दिवशी म्हणजे शनिवारी सकाळी ९॥ वाजेपर्यंत वीणा-रवामध्ये अखंड साईनाम घेतले गेले. ‘साईनाथ गुरु माझे आई। मजला ठाव यावा पार्या।’ हा नामधोष चोवीस तास चालू होता. त्या बरोबरच श्रीसाईसच्चरित या ग्रंथाच्यै संपूर्ण वाचन करण्यांत आले. श्रीसाईनाम संकीर्तनाला प्रारंभ श्री. श्री. वा. देव यांनी केला व समाप्ति डो. दामोळकर यांनी केली. श्रीसाईसच्चरिताच्या वाचनाचा प्रारंभ नलिनीबाई श्री. देव यांनी केला आणि श्री. वा. देव यांच्या हस्ते समाप्ति झाली. समाप्ती नंतर मोठ्या गजराने आरती

होऊन श्रीसाईचरित पोथीची आणि वीणेची मिरवणूक काढण्यांत आली. भक्तांनी या सर्व कार्यक्रमांत उत्साहानें भाग घेतला.

शनिवार, चैत्र शु.० ९ (ता. २९ मार्च) या दिवशी सकाळी नित्याच्या कार्यक्रमांबरोबरच श्रीगंगा-गोदावरीच्या कावडीची मिरवणूक निघाली, नंतर कावडीची पूजा करून तें पवित्रोदक श्रीच्या समाधीवर घालण्यांत आलें. श्रीच्या समाधींस मंगलस्नान घालून पुष्पार्पण करण्यांत आल्यावर सामुदायिक पूजा अभिषेक झाले. अकरा ते साडेबारापर्यंत ह. भ. प. आठवले यांचे रामजन्मोत्सवाचे कीर्तन झालें. त्यानंतर माध्यान्ह आरती, तीर्थ, प्रसाद वैगे झाले.

दुपारी श्रीच्या समाधीवरील जुन्या कापडांची प्रसाद म्हणून विक्री झाली. सायंकाळीं श्रीच्या रथाच्या निशाणाची मिरवणूक, रात्रीं कलाकारांची हजेरी हे कार्यक्रम झाले. पहाटे सहापर्यंत जागर चालू होता.

रविवार, चैत्र शु.० १० (३० मार्च)

या दिवशीं सकाळी नित्य विधी व्यतिरिक्त सामुदायिक पूजा—अभिषेक झाले. दुपारी अकरा वाजत्यापासून दीडतास ह, भ. प. आठवले यांचे गोपालकाला कीर्तन झालें. त्यानंतर दहीहंडीचा कार्यक्रम होऊन उत्सवाची समाप्ति झाली.

यंदा उत्सवासाठीं सुमारे पंचवीस हजार भक्त समुदाय गोळा झाला होता. नेहमीं-प्रमाणे खेडुत समाज बहुसंख्येने हजर होता. भक्तांच्या सोयीसाठीं व कार्यक्रमाकरतां चार भव्य मंडप उभारण्यांत आले होते. कमानी, पताका, तोरणे, विजेची रोषणाई यांनी शिरडी-स्थानाला अपूर्व रमणीय स्वरूप प्राप्त झाले होते.

होमगाई, पोलिस, स्वयंसेवक, ग्रामस्थ पुढारी, संस्थान कमिटीचे सदस्य आणि भक्त वृंद यांच्या सर्वांच्या परस्पर सहकार्यांनी उत्सव थाटांत यशस्वी साजरा झाला.

उत्सवांत ज्या कलाकारांनी हजेरी दिली त्यांची नावे—ता. २९१३१५८ रात्रौ—कुमार सुरेशबाबु, नगर, गायन. कुमारी.

॥ श्री साईनाथ प्रसन्न सर्व तज्जेची * लोकर *

तसेच, भरतकाम, विणकाम, शिवणकाम, ह्यांस लागणारे सर्व साहित्य
व भरतकामाचीं पुस्तके, लोकर, गंगावने आणि
सौंदर्य प्रसाधनांचे व्यापारी

महिला वस्तु भांडार

छविलदास रोड, दादर, मुंबई २८ (वेस्टर्न रेल्वे)

मीना मोर्ने, शिखल, गायन. श्री. लिला नावेंकर, मुंबई, गायन. कु. वासंती नाडकर्णी, मुंबई गायन. श्री. घोडके, प्रसिद्ध नकलाकार, पुणे (नकला). श्री. वसंतराव सेजवाडकर, मुंबई, गायन. श्री. एम्. जी. गोरपाडकर, मुंबई, गायन. कु. मृदुला नावेंकर मुंबई, (नृत्य). श्री. मनोरमा पणशीकर, मुंबई, गायन. श्री. ए. जी. शेख, सोलापूर, तबला, गायन. श्री. रामनाथ मठकर, मुंबई गायन. श्री. वसंतराव बागडी, मुंबई, गायन. श्री. ठाणेकर, राहता, (गायन). श्री. लिला प्रभु, मुंबई गायन. श्री. एस. एम्. आरोलकर, गायन. श्री. विमलबाई नावेंकर, मुंबई, गायन, श्री. झाशिवाला (फिडल). श्री. गुरुदत्त, राहता, तबला. श्री. नानासाहेब रासने, पुणे गायन. श्री. रा. य. मराठे, शिर्डी गायन. श्री. कृष्णराव नावेंकर मुंबई, तबला. श्री. विष्णुपंत गोडे, मुंबई (गायन व नकला). श्री. मधुकर मोरे शिखल, (गायन). श्री. विठ्ठलराव सोलाकर (गायन). याप्रमाणे कलाकारांनी श्रीपुढे हजेरी दिली.

एप्रिल १९५८

या महिन्यांत बाहेरगांवचे भक्त पुष्कळसे येऊन गेले. कांहीं कलाकारांनी श्रीपुढे हजेरी दिली ती खालीलप्रमाणे:—

कीर्तन:—श्री. सौ. ह. भ. प. बनूबाई दुखंडे, मुंबई. श्री. लक्ष्मीदेवी, चितोड (राजस्थान) यांनी हिंदीत कीर्तन केले. श्री. ह. भ. प. महादेव शिवराम काजरुलकर, मुंबई. श्री. सौ. ह. भ. प. लक्ष्मीबाई वनपाल, मुंबई. श्री. ह. भ. प. लहानू गणपत कदम, खोजपूर. श्री. संत

जनाबाई आळंदीकर. सं. गवई मराठे यांचीं अकलकोटमहाराज पुण्यतिथी श्रीसंत भाऊमहाराज पुण्यतिथी व दोन एकादशी अशी चार कीर्तने झाली.

प्रवचन:—श्री. दशरथ नारायण ऊर्फ राजाभाऊ कंधारकर, पंढरपूर, श्री. परशुराम गोविंद ढोले, रोहणे, श्री. ए. के. भाऊराव, पुणे.

गायन:—श्री. पिरोजबाई दस्तुर, मुंबई, श्री. मधुकर पुरुषोत्तम वेदक, मुंबई, सौ. कुमुदिनी पेडणेकर (कोठारी) पुणे, मिसेस सावकार, मुंबई, सौ. वासुंतीबाई, मुंबई, श्री. शोभा जोशी, वालचंद नगर, श्री. के. टी. जोशी व श्री. बालासाहेब कुलकर्णी, वालचंदननगर, कु. सुधा वनपाल, कु. शशिकला वनपाल, कुर्ला, श्री. रमाकांत मखर, इंदोर श्री. सुरेश पंडित, मुंबई.

भजन:—श्री. कमलम्मा, रायचूर, श्री. सुमन धकाने, पुणे. श्री. दत्तोबा तांबे, शिरोलीकर, श्री. कमलबाई जयसिंगपूर, लतालंका नांदुरेकर, नांदुरा श्री. हीयतारा विठ्ठकभाऊ रावणप्पा, कोल्हपूर, श्री. दत्तोब्रय भास्कर भागवत मंडळी पुणे, श्री. नारायणदास जयकिसन दास मुंबई,

जावूचे प्रयोग:—श्री. नववाल, मुंबई.

तबला बादन:—जयकुमार दातर, मुंबई, श्री. किसनराव बाबरेकर, औरंगाबाद.

श्री. नरसरवाजी आणि पार्टी मुंबई यांनी सुमारे दहा हजार रुपयांचे चांदीचे सिंहासन व महावस्त्र अर्पण केले

श्री. हनुमान जयंतीचे सुमुहूर्तावर श्रीसाई मंदिरांत ता. ३।४।५ गुरुवारी चांदीचे सिहासनाची व पालखीची भव्य मिरवणूक नंतर कांहीं धार्मिक कृत्य. शुक्रवार ता. ४।४।५।८ रोजीं चांदीचे सिहासनाची स्थापना पूजा अभिषेक अन्नदान सर्व संस्थानचे नोकर सेवेकरी यानां वस्त्रदान अन्नदान रात्रौ कीर्तन भजन असे कार्यक्रम झाले.

मुंबई राज्याचे मुख्य मंत्री श्री. यशवंतराव चव्हाण आणि सौ. चव्हाण यांनी शिर्डीस घेऊन श्रीसाईबाबांच्या समाधीचे दर्शन घेतले.

धर्मार्थ दवाखान्याचे कार्य व्यवस्थित चालू असून अनेक रुग्णांनी त्याचा फायदा घेतला.

मे १९५८

या महिन्यात श्रीसाई दर्शनासाठी मे महिन्याचे सुट्टीमुळे भक्तांचीं गर्दीं बरीच होत असे. कांहीं कलाकारांनी श्रीपुढे हजेरी दिली ती खालील प्रमाणे:—

कीर्तन : ह. भ. प. वामन नामदेव आषेकर, श्रीगोदा व. सं. गवई मराठे.

प्रवचन : श्री. दत्तात्रय शंकर टिप्पणीस, ठाणे.

गायन : श्री. मेनकाबाई शिरोडकर, पुणे, कु. मधुबाला जवहेरी, मुंबई, सौ. हिराबाई जवहेरी, मुंबई. श्री. एस. एन. बोडस, मुंबई. श्री. एस. वी. परव, मुंबई. श्री. भालचंद्र निलकंठ ऊर्फ मोहन कवे, पुणे. कु. नयना येरमाळकर, बाशी, श्री. वसंतराव कुलकर्णी, मुंबई, श्री. विजया देसाई, मुंबई, श्री. आत्माराम पांडुरंग नारायणगांवकर, मुंबई, श्री. उमेश मराठे

साईचिये दरबारी—

साईचिये दरबारी,
मना वैस क्षणभरी ।
विसरोनिया भेदभावा,
जमे जेथे भक्त थवा ॥१॥

नाहीं कुणी सान थोर,
जातिचा ना येथ विचार ।
कुणी चरित्र वाचिती,
कुणी साई अभिषेकिती ॥२॥

घुपदीप अन् आरती,
साई शिर्डीचा नृपति ।
तूं ही उभा रहा तेथ,
सोहाळे हे अवलोकित ॥३॥

अष्टभाव मनीं दाढु दे,
नेत्रपातीं ओलावूं दे ।
घळघळ अशुधार वाहूं दे,
पापांचे क्षालन होऊं दे ॥४॥

सफल होण्या जीवन गाथा,
साई पदीं तूं नमवी माथा ।

—‘मना’

श्री. जगदीश रामचंद्र गाडगांव, पुणे, श्री. गो. कृ. भागवत बंड, केडगांव, श्री. उमेश मुळगांवकर, सौ. नलिनी मुळगांवकर, मुंबई, बाबुराव तात्याबा वाडेकर, श्रीरामपूर, श्री. कौसल्याबाई लाखे, खेड, श्रीसाई भजन मंडळी, सुरत.

वादन:—श्री. गणपत शंकर वडेकर, जळगांव, श्री. वसंतराव शिरोडकर, (तबलावादन) श्री. गजानन डाके, मुंबई, (तबलावादन) श्री. विनायकराव पेंडारकर, मुंबई (तबलावादन).

संस्थान धर्मार्थ द्वाखाना नेहमीप्रमाणे चालू आहे.

संस्थानची निवडणूक

साईबाबा संस्थानच्या व्यवस्थापक समितीची आणि नियमानुसार मोकळ्या झालेल्या एका विश्वकृताच्या जागेची निवडणूक यंदा होती. निवडणुकीचे मतदान होऊन मत मोजणी ता. २८-४-५८ रोजी झाली. निवडणुकीला साईसेवामंडळाचे पंधरा उमेदवार उमेहोते. साईप्रचार मंडळाचे दंधरा उमेदवार उमेहोते. साईसेवामंडळाचे पंधरा उमेदवार बहुमतानें निवडून आल्याचा निर्णय निवडणूक पोट समितीनें दिला. यांनिर्णयावर अपील करणारे दोन अर्ज अपील समितीकडे आले होते ते समितीनें नामंजूर केले.

साईप्रचार मंडळानें सिटी सिविल कोटीत दावा (नं. १३५१६) दाखल

केला आहे आणि नव्यानें निवडून आलेल्या साईसेवा मंडळाच्या पंधरा उमेदवारांवर संस्थानच्या कामकाजाचा ताबा न घेण्याबद्दल बंदी हुक्म आणल आहे; तो सुनावणीस पडला आहे. या दाव्यांत शिर्डी संस्थान प्रतिवादी नं. १ आहे.

मध्यंतरी भक्त मंडळाची ता. १६-६५८ रोजीं सर्वसाधारण सभा भरून सभेनें संस्थानच्या कामकाजासाठीं श्री. पी. के. सावंत, श्री. एस. बी. देव, श्री. बी. पाटील आणि श्री. डी. डी. रासने या चार विश्वस्तांची प्रोविहजनल कमिटी नेमली असून या कमिटीनें तूत संस्थानचा कारभार चालवावा असें ठरविण्यांत आलें आहे. या प्रोविहजनल कमिटीचे अध्यक्ष श्री. पी. के. सावंत हे असून खजिनदार श्री. एस. बी. देव आहेत. संयुक्त चिटणीस म्हणून श्री. सी. बी. वेलकर व श्री. डी. बी. राणे यांची नेमणूक करण्यांत आली आहे.

सी. बी. वेलकर
डी. बी. राणे
संयुक्त चिटणीस

दन्तिदन्तसमानं हि निःसृतं महतां वचः ।
कूर्मग्रीवेण नीचानां पुनरायाति याति च ॥

हत्तीचा बाहेर आलेला दांत परत आंत जात नाही. महात्म्यांचे बोलणे हे हत्तीच्या दांतासारखे असते. एकदां बोललेले वचन ते मार्गे घेत नाहीत. क्षुद्र माणसांचे बोलणे हे कांसवाच्या मानेसारखे असते. कांसव आपली मान बाहेर काढते आणि आंत घेते. तसे क्षुद्र लोक वचन देतात आणि परत मार्गे घेतात !

विवेकानंद

[पान ६ वर्षन चालू]

दम आश्र्वय आणि आदर यांनी स्तिमित होऊन अर्धस्फुट स्वरांत उद्गारला—

‘शिव ! साक्षात् शिव !’

त्या तेजस्वी पुरुषाचें नांव विवेकानंद आहे हें त्या याचेकरूला ठाऊक नव्हते !

स्वामीजीचे स्वरूप

सर्वसामान्य भारतीयापेक्षां विवेकानंद उंच होते. त्यांची उंची पांच फूट साडे-आठ इंच होती. वजन १७० पौऱ, खांदे रुंद, दंड पिळदार, छाती विशाल, अंग-काठी भरभक्कम. व्यायाम करून त्यांचे शरीर कसलेले होते. त्यांचा वर्ण सावला पण तजेलदार होता. उंच कपाळ, कमलपत्रांची उपमा यथायोग्य साजणारे मोठे, तेजस्वी व काळेभोर डोळे आणि किंचित् उग्र भासणारी मुद्रा, यांमुळे त्यांच्यासमोर आलेल्या प्रत्येक माणसाचे मस्तक त्यांच्या-पुढे आदराने आपोआप लवे. त्यांच्या चालण्याबोलण्यांत स्वाभाविकतःच राजाची ऐट होती. अंतःकरणाने निरहंकारी, अत्यंत अनासक्त व वृत्तीने पूर्ण विरक्त असा हा प्रतिभावान् विद्वान् संन्यासी जाई तेथे सर्वांची मने जिंकी यांत नवल नव्हते.

सप्तर्षीतील एक !

विवेकानंदांच्या मूळ स्वरूपाबद्दल श्रीरामकृष्णांनी सांगितलेली एक हकीकत मोठी विलक्षण आहे. समाधिमळ असतांना आलेला एक दिव्यानुभव आपल्या शिष्यांना एकदा सांगत असतां श्रीरामकृष्ण म्हणाले,—

‘माझे मन अधिकाधिका उत्तुंग अवस्थेतून जात असतां अनेक देवदेवतांचे दर्शन मला होत होते. जातां जातां नामरूप आणि केवलावस्था यांच्या सीमारेहेपर्यंत माझे मन येऊन पोंचले होते. हें स्थानहि उल्लंघून मी पलीकडे गेलों अस-

तांना, मला सात महर्षी समाधिमळ होऊन बसलेले आढळले. ज्ञान आणि पावित्र्य यांची परिसीमा ज्यांच्या ठिकाणी आलेली आहे आणि देवदेवतांहूनहि जे अनंत पटींनी श्रेष्ठ आहेत असे ते ऋषी पहातांच सादर आश्र्वयानें माझे मन भरून गेले. इतक्यांत त्या तेजोमय प्रदेशांत एका बालकाचा आकार अधिकाधिक स्पष्टत्वास येत असतांना मला दिसला. तेंबालक त्या सप्तर्षीपैकीं एकाच्या मांडीवर जाऊन बसले आणि त्यांच्या गळ्यांत हात घालून त्याला समाधींतून जागृत करण्यासाठीं मधुर स्वरांत त्याला हांक माळूं लागले ! त्या ऋषीचा समाधिभंग होऊन तो अधोंन्मीलित दृष्टीने त्या बालकाकडे पाहूं लागला. सहर्ष स्वरांत तें मूल त्याला म्हणाले, ‘मी खालीं जात आहै. तुलाहि माझ्याबरोबर आले पाहिजे तो ऋषी कांहीं बोलला नाहीं. परंतु त्यांच्या प्रेमळ दृष्टीबरून त्यांची संमति असल्याचे दिसत होते. त्या मुलाकडे पहात असतांच परत त्या ऋषीची समाधि लागली. इतक्यांत एकदम आश्र्वय वाटण्यासारखी एक गोष्ट मला दिसली. त्या ऋषीच्या देहाचा व मनाचा कांहीं अंश दैदिन्यमान प्रकाशकिरणांच्या रूपांत खालीं पृथ्वीवर जात असल्याचे मला दिसले ! मी नरेंद्राला (विवेकानंदांना) जेव्हां प्रथमतःच पाहिले तेव्हां पहातांक्षणींच तोच हा ऋषी हैं मी तत्काळ ओळखले ! ’

रामकृष्ण-विवेकानंद भेट

रामकृष्णांचे हे दिव्यानुभव विवेकानंदांनी प्रारंभीं कधींच प्रमाण मानले नाहीत. ‘अशा स्वरूपाचे अनुभव म्हणजे बिघडलेल्या मेंदूला होणारे भास कशावरून नव्हेत ?’ असा उर्मट प्रश्न त्यांनी खुद रामकृष्णांनाच केला होता ! पण खुद विवेकानंदांना आलेले कांहीं अनुभव, हे संसारी माणसांचा विश्वास न बसण्याजोगेच आहेत !

रामकृष्णांच्या पहिल्या भेटीला विवेकानंद गेलेते केवळ कुतूहलानें, एवढा गाजावाजा झालेला हा दक्षिणेश्वरचा संत आहे तरी कसा, हें पहाण्यासाठी. इतर साधुसंतांना जो प्रश्न ते नेहमीं विचारीत तोच त्यांनी रामकृष्णांनाहि विचारला होता : ‘महाराज, देव आहे असें तुम्हीं म्हणतां; पण तुम्हीं स्वतः देव पाहिला आहे काय ?’

या प्रश्नानें इतर साधुसंत नेहमीं गडबडून गेलेले विवेकानंदांनी पाहिले होते. पण रामकृष्ण या प्रश्नावर म्हणाले होते, ‘होय वाळ, मी देव पाहिला आहे. आतां जसा मी तुला पहात आहें, तसा मी देव पाहिला आहे. फक्त देवाचे दर्शन या साध्या पहाण्याहून कितीतरी पटींनी अधिक उत्कटपणे होते. तुलाहि मी देवदर्शन घडवूं शकेन.’

हें उत्तर ऐकून विवेकानंद आश्र्यमूढ होऊन गेले होते. त्यांना वाटले होते, ‘हा माणूस एकाच कल्पनेच्या निदिध्यासानें वेडा झालेला दिसतो ! पण वेडा असला तेरी दांभिकं मात्र खास तव्हे ! वेडा असला तरी आदर वाटावा असा हा वेडा आहे !

त्यानंतर एकदां पुन्हा विवेकानंद रामकृष्णांकडे गेलेले असतांना रामकृष्णांनी त्यांना आपल्याजवळ बसवून घेतले. त्यावेळीं घडलेल्या प्रसंगाचे वर्णन विवेकानंदांनीच पुढील शब्दांत केलेले आहे.

‘ते स्थिर दृष्टीने माझ्याकडे पहात होते. कोणत्या तरी प्रबळ भावनेने त्यांचा देह आपादमस्तक हेलावला होता. पहातां पहातां त्यांनी आपल्या उजव्या पायाने मला स्पर्श केला. त्या स्पर्शाचा परिणाम महाविलक्षण होता ! माझ डोळे उघडे असूनहि, मी बसलेल्या खोलींतील सर्व वस्तु, आजूबाजूचे विश्व आणि मी स्वतः हीं सर्व शून्यांत विलीन होत आहेत, असा उत्कट

भास मला झाला. मी धावरून ओरडलों, ‘हें काय करीत आहांत ? घरीं माझे आईवडील आहेत...’ माझे भयोद्दार ऐकून रामकृष्ण हंसले आणि म्हणाले, ‘ठीक ! आज इतकेच पुरे !’ असें म्हणून त्यांनी माझ्या छातीवरून हात फिरवला. त्यावरोबर सर्व वस्तु एकदम पूर्वस्थलावर आल्या !’

श्रीरामकृष्णांचे भाकित

त्यानंतर आणखी एका आठवड्यानें विवेकानंद रामकृष्णांकडे गेले असतां, रामकृष्णांनी त्यांना आपल्यासमोर बसवून घेतले. थोड्याच वेळांत रामकृष्ण भावमग्न झाले व त्यांनी विवेकानंदांना स्पर्श केला. त्या स्पर्शानें विवेकानंदांचे भान हरपून त्यांची समाधि लागली.

मागाहून एकदां शिष्यांकडे या प्रसंगाबद्दल बोलतांना रामकृष्ण म्हणाले, ‘मी त्याला त्या वेळीं अनेक प्रश्न विचारले. त्याचा पूर्वजन्म, त्याचा या जन्मांतील काळ याबद्दल मीं त्याला विचारले आणि सर्व प्रश्नांचीं त्यांने खुलासेवार उत्तरे दिली. तीं उत्तरे मी तुम्हांला सांगत नाहीं. इतकेच सांगतों कीं, योगांत पूर्ण यश मिळविलेला हा महायोगी आहे. ज्या दिवशीं आपले सत्यस्वरूप त्याच्या ध्यानीं येईल त्याच दिवशीं हा स्वेच्छेने देहत्याग करील.

विवेकानंदांनी ज्या दिवशीं महासमाधि घेतली, त्या दिवशीं सबंध दिवसभर त्यांनी आपले नित्याचे व्यवहार नेहमी-प्रमाणे पार पाडले होते आणि रात्रीं नेहमींग्रिमाणे ध्यान करून उठल्यावर नंतर देहत्याग केला ही गोष्ट इथें लक्षांत घेण्यासारखी आहे.

विवेकानंदांच्या सबंध जीवनांत परहितासाठीं सतत उद्योग, दांभिकतेचा देष, धर्मांच्या नांवाखालीं चालणाऱ्या बाष्कळ आचारांविषयीं संताप आणि सामर्थ्य व सदाचार यांची शिकवण, या गोष्टी प्रामुख्यानें आढळून येतात.

संगीताची मोहिनी
माणसाला मंत्रमुग्ध करते.
त्याचप्रमाणे कुठल्याहि
हृदयंगम चित्राची मुद्रणकृति
वाचकाला नयनमुग्ध करते!

आणि म्हणूनच
हाफ-टोन, लाईन, श्री अँड फोर कलर ब्लॉक्स,
ऑफसेट प्रेस, स्टीरियोज इत्यादि
आणि त्याचप्रमाणे वैशिष्ट्यपूर्ण
सर्वांगसुंदर कॅलेंडर्ससाठी—

डी. डी. नेरोय

५३४, सॅडहस्ट ब्रिज, चौपाटी, मुंबई
टेलिफोन : ७५०४७

डी. डी. नेरोय यांनी तयार केलेले श्री साईबाबांचे तीन
रंगी चित्र, द्वारकामाई व इतर एक रंगी फोटो—साईज 10×8 ,
 10×14 , 14×20 व पोस्टकार्ड साईज खाळील ठिकाणी
मिळण्याची खास व्यवस्था केली आहे.

श्री. सगुण मेरु नाईक
मु. पो. शिर्डी, जि. अहमदनगर

मुद्रक : कृ. ना. सापले, रामकृष्ण प्रिंटिंग प्रेस, मोरवाग रोड, दादर, मुंबई १४.

संपादक व प्रकाशक : ना. आ. सावंत व रा. म. राणे, ईस्ट अँन्ड वेस्ट
इन्डियन बिडिंग, ४९/५५, आपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई १.